یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفكورەسینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك دەكابر- یندان چیقا باشلاغان	سنتابر (ایلول) 1932	سان 34

بو سانندا:

1. توركستاندا ملی تەرور — باش مقاله
2. تویە قیلغان «آلاش اوردا»چیلار — چوقای اوغلی مصطفی
3. بزنك پروتەست (توركچه وه روسچه) — * * *
4. توركستاندا آچلیق — تیمور اوغلی
5. توركلر غازیتاچیلیغی (VI) — توقتامش اوغلی
6. ملی تویغو وه ملی روح اویغوتولسین — چاغاتای
7. توركیەنك ملتلەر اویوشمەسیگه كیریشیگه بولشەویكلەرنك قاراشی
8. ایران وه آفغانستاندا سیغینغان توركستانلیلارنك حالی (مشهددن آلینغان مكتوبدن)
9. توركستان خبرلەری

Yach Turkestan

Août 1932 (Le jeune Turkestan) No. 33

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغری كیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنك بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلەری:

ییللیغی 4 دولار، آلتی آیلیغی 2½ دولار، اوچ آیلیغی 1½ دولار

مجموعەمزگه تیوشلی هر تورلی یوللانغالار اوچون آدرس:

Moustapha Tchokai-Oghly
7, Square de la Fontaine
Nogent s. Marne (Seine)
France

Abdulvahap Kara

یاش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره‌سینی تاراتوچی آیلیق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنینک دکابریندان چیقا باشلاغان	سنتابر (ایلول) 1932	سان 34

تورکستاندا ملی تەررور

بولشه‌ویکله‌رده، محکمه — اونلارنینک اوز سوزله‌ریگه کوره — صنفی انتقام وه صنفی تەررور قورالی‌دیر. لکن بیرده، تورکستاندا ساویت محکمه‌سی ملی انتقام وه ملی تەررور قورالی بولوب کیله‌دی وه حاضرда هم بو مقصدده دوام ایتمه‌که‌ده‌دیر. بولشه‌ویکله‌رنینک بیرده‌ن ملی، اوچ آیلاردا سبب، خلقیمیزنینک روس خلقینی ملی، وه یا باشقا بیر جهته‌دن ایزکه‌ملکی وه یا ایزمه‌که، ایکه‌ملکی ایمه‌س، بلکه خلقیمیزنینک اوز ملی بارلیغینی یوقاتماق، موسقوا دیکتاتوراسی بویونتوروغینی هیچ بیر تاوش چیقارماسدان اوز اختیاری بیله‌ن اوز بویونیغا سالماق ایسته‌مه‌گه‌نی‌دیر. «یاش تورکستان»نینک اوتکه‌ن سانیدا بحث ایتدیگیمیز «صنفی دوشمانلار محاکمه‌سی»گه بیرده عشق آباددا 18 تورکمه‌ن اوستیده‌ن یه‌نگی بیر محاکمه قوشولدی. عجبا

«ملی یول»

آلمانیادا چیقاتورغان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلیق مجموعه‌دیر. عرب حرفله‌ریله چیقادیر. آدره‌سی:

Redaction „Yana Milli Yol" — Berlin W 50, Postfach N. 24

«امل مجموعه‌سی»

قریم تورکله‌رینینک استقلال فکرینی تاراتادورغان اونبش کونلیک مجموعه‌دیر. عرب حرفله‌ریله چیقادیر. آدره‌سی:

„Emel Medjmuasi" str. Ardealului N. 3 - Bazargic-Romania

«پرومته»

قافقاسیا، اوقراینا وه تورکستان استقلاللارینی قوره‌غوچی فرانسزچه آیلیق مجموعه‌دیر. آدره‌سی:

4, villa Malakof, Paris (16)

«استقلال»

استقلالچی آذری محررله‌ری تاماندان بەرلین‌دە لاتین حرفله‌ریله هر اون کونده چیقاریلماقدا بولغان بو قیمتلی غازیتانی اوقوچیلاریمیزغا توصیه ایته‌میز. آدره‌سی:

Berlin-Charlottenburg 2, Postfach N. 16

«قافقاسیا داغلیلاری»

شمالی قافقاسیا ملی استقلال دعواسینی ترویج ایتوچی آیلیق مجموعه‌دیر، روس تیلنده چیقاریلادیر. آدره‌سی:

Warszawa, Morszynska, 39 — Pologne

«یه‌نگی توران»

تورکچه‌-فینچه آیلیق غازیتادیر. لاتین حرفله‌ریله چیقاریلادیر. آدره‌سی:

o Robertinkatu 4 B 12 — Helsinki-Suomi — Finland

Abdulvahap Kara

بو توقاتلاریمزنینك دگاه‌لاری نیمه‌دن عبارت ایمش؟ عشق آباد نارنیالارینك یاردوینا قاراقاندا اوتلار، 1918 نجی ییلنینك ایول آیدا کرساتوف وه پریوسقوف دیگه‌ن ایکی بولشه‌ویك قومیسار روس اوتلیر که‌لمه‌ره ایمش.

مهاجرنده‌کی تورکستانلیلار آراسیدا، عشق آبادده 1918 نجی ییل ایولیده بولوب اوتکه‌ن حادثه‌دن خبردار آدام آز بولسا کیره‌ك. اونکچون اوقوچیلاریمزنی بو حادثه بیله‌ن — هیچ بولماسا عمومی صورتده — تانیشتیریب اوتوش لازم بولادر.

روس قزیل سالداتلاری خوقند مختاریتنی محو ایتیب بیتیره‌ بیتیرمه‌س تاشکنده‌ده‌کی ساویت حکومتی 1918 نجی ییل مارت آییدا بوخاراغا قارشو اوروش آچدی. فرغانه وحشیلقلارینك دهشتی کوب روس ایشچیله‌رینی وه انقلابچیلارینی تورکستان تورکلرینی ایله کیلمه روس خلقی آراسیدا کیله‌جه‌کده بولادیغان مناسبات حقده اویلاشغا مجبور ایتدی. بونك اوستیگه ساویت حکومتی ایله بوخارا آراسینداغی محاربه‌ ده عادی قوراللی بضا وه عارتدا، روس قزیل عسکرلاری تامایدان بوخارا خلقینك سیبیر اولدورولمه‌سیگه نه‌تیجه‌لندی.

تاشکندا، دیمه‌ك، هر کون ایشچی میتینگلاری بولماقدا ایدی. ایشچیله‌ر قزیل قوشون حصه‌لارینك بوخارادان درحال کیری چاقریلولارینی وه کیله‌جه‌کده تورکستاندا هر قاندای حربی حرکتنی توقتاتولنی طلب ایتدیله‌ر. تورکستان ساویت حکومتی ولیبی قولاسوفنی وه اونك اوروتبلاری اوسپه‌نسکی‌نی مه‌نله‌ده‌ده سوبله‌نه‌ده‌یله‌ر وه اونلارنی ایشچی تشکیلاتلارینك موافقتی آلماده سه‌ان سفربرلك اعلان ایتمه‌سلك وه هیچ قاندای حربی حرکتده بولماسلقغا وعده بیریشگه مجبور ایتکه‌ن ایدیله‌ر. آرادان ایکی-اوچ آی اوتمه‌دی، ساویت حکومتی 1918 نجی ییلنینك ایول آییدا عشق آبادده سفربرلك اعلان ایتدی. دیمه‌ك، یه‌نگی بر محاربه کوزده

تورولماقدا ایدی. فقط قای یرده وه کیمگه قارشو...؟ تورکستاننك ماورای بحر خزر (زاقاسپی) ولایتدا او زمان ییچیلك حکم سور-مه‌کده ایدی. قزیل آروات وه عشق آباد ایشچیله‌ری ساویت حکو-متیدن سفربرلك اعلانینك سببینی ایضاح ایتیشنی طلب قیلدیلار. ایضاحات بیریلمه‌دی. اوز گا کوره ایشچیله‌ر، حکومتنك بو غیرقانونی امریگه بویون سونماقدان باش تارتدیلار. ایشچیله‌ر ایله حکومتکه صادق سالداتلار آراسیدا توقناشمالار باشلاندی. تاشکنده‌دان عشق آبادغا پالتاراتسکی دیگه‌ن بر قومیسار کیلیب، حکومتنك بو حر-کتینی ایضاح ایتمه‌ك وه هیجانگه کیلگه‌ن ایشچیله‌رنی تینچیتماق بیریگه اولارنی خراله‌ندیرمه‌ککه تهدید ایتدی. آرادا مصادمه واقع بولدی وه پالتاراتسکی اولدورولدی. تاشکنده‌دان عشق آبادغا بر جزا دسته‌سیله برابر فرولوف دیگه‌ن روسی فوق‌العاده قومیسار تعیین ایتلیب یوباریلادر. قزیل آروات وه عشق آباد تیمر یول ایشچیله‌ری مذاکره اوچون فرولوف قارشوسیغا بر هیئت یوباراددلار. فرولوف بو هیئتنی اولدوروشکه امر بیرمه‌د. بونگا جواب اولاراق قزیل آروات وه عشق آباد ایشچیله‌ری فرولوفنی‌ده، عسکری حصه‌سینی‌ده تمامیله اولدوره‌دیلار. بو آیدان اعتبارا تاشکند ایله عشق آباد آراسیدا آچیق محاربه باشلانادر.

ماورای بحر خزر (زاقاسپی) ولایتی اوز باشیغا، بولشه‌ویك فرقه‌سی دیکتاتوراسیسز بر ساویت حکومتی اعلان ایتدی. بو حر-کتنك باشیدا سوسیالیست‌-روولوسیونه‌رلار وه مه‌نشه‌ویکلر توراد-لار. تورکمه‌نلر، ایچنده اوزبکلرده وکیللری بولغان بو یه‌نگی حکومتنی آیتقدان آچیق حمایه ایتدیلر...

بوتون اثنا ساویت علیهدارلری حکومتلر کبی عشق آباد حکومتی‌ده مکمله‌ته آلمادی. بو حکومت اولا ایراندان ایگلیز عسکرلارینی اوزینگه یاردمگه چاقیردی. فقط بیرده‌ن آرالاریدا آکلاشماوچیلیقلار باشلاندی. بر آز سوڭرا ماورای بحر خزر ولا-

Abdulvahap Kara

بتی ، چارلق دورنده‌کی بوروغو ترتیبلرنی برپا اێتمه‌ککه باشلادان دەنیکین آق قوشوننک حاکمیتی آستنا دوشوب قالدی. روس ایشچیلەری‌ده ، تورکمەنلەرده دەنیکینی حمایه ایتودەن باش تارتدیلار. 1919 نجی یل یاز سوڭکه تورغرو ماوراء بحر خزر ولایتنده یه‌گیده‌ن تاشکند بولشه‌ویکلەرینک حاکمیتی یرلەشدی.

ساویت حکومتی یه‌گیده‌ن ایش باشنا گیلگه‌نده‌ن سوڭ عمومی عفو اعلان قیلدی. بو عمومی عفوده تورکمەنلەر حقنده آیریجا بحث ایتلگه‌ن ایدی. بولشه‌ویکلر اولجه تورکمەنلەرگه قیلغان اوز خیانتلارینی اعتراف ایتگه‌نلەر ایدی. تورکمەنلەرینک سوسیالیست رەوولوسیونەر وه مه‌نشه‌ویکلر قاتارندا ساویتلارغا قارشو گوره‌شولەرینی بولشه‌ویکلەرینک اوزلەری آچیناراق بر آگلاشیلماوچیلق سایه‌سنده واقع بولغان دیب ایضاح قیلغانلار ایدی. کوب تورکمەنلەر ، حتی 1918-1919 یللاردا آتی ساویت حکومتکه کیرگه‌نلەری ده عشق آباددا‌غی یه‌گی ساویت حکومتی هیئتنده اشتراک ایتگه‌نلەر ایدی.

بوندان سوڭ عمومی عفو ، «مستقل» تورکمەنستان سوسیالیست شورا جمهوریتینک برپا ایتلیشی وه روسیه‌ده ساویت حکومتینک اون ییللغی مناسبتیله‌ده اعلان ایتلگه‌ن ایدی.

معنه ، ایندی ، 14 یل اوتگه‌نده‌ن وه اوچ دفعه عمومی عفو اعلان ایتلگه‌نده‌ن سوڭ بزینک 18 تورکمەن قارداشیمزنی ، تیریک بولغانلاری تقدیرده‌ده تروتسکیچیمی ، ستالینچی‌می بولولاری نامعلوم ایکی بولشه‌ویکی اولدوروده عذاب محکمه‌گه بیریب اوتوروبدرلەر.

عجبا بو ایکی بولشه‌ویکینک اولدورولمه‌سنده بزینک 18 قارداشیمز حقیقتاً‌دا قیلی‌میدر...؟ «شورالار تورکمەنستانی» غازیتاسینک یازووغا قاراغاندا بو عیبلیلەرینک علیهنده وثیقه بولورلق هیچ بر معلومات یوقدر. نه او زمانکی غازیتالاردا ، نه‌ده 1918 نجی یل ایول

وغه‌لارینا حصر ایتلگه‌ن وه روس آق قوشونلارینکدا ، تورکمەنلەرینکده «گناه»لەرینی مفصلاً تصویر ایتگه‌ن رساله‌لەرده بو اون سه‌کیز آدامدان برینکده اسمی ذکر ایتلگه‌ن ایمه‌س. بونگله برابر اولارنی محاکمه ایته‌گه‌نلەر ، طبعی ، اولدورولگه‌ن بولشه‌ویک پریوسقوفنینک آتاسی گه‌بی بو اون سه‌کیز تورکمەنی ایکی بولشه‌ویکنی قای وقت ، قای ساعتدا ، قای یرده ، قایسی کوشه‌ده ، قایدای کیمده بولوب توروب اولدورگه‌نلکلەرینی «اوز گوزلەری بیله‌ن گورگه‌ن شاهدلار» تاپیلمیشدر. بو «شاهدلار» حتی 18 «قاتل» بیله‌ن هر برینینک قایدای آت مینگه‌نینی وه نیمه‌لەر سویله‌گه‌نینی ایساب ، «کیرساتوف وه پریوسقوفنینک 1918 نجی یل ایولده قای روشده اولدورولگه‌نلکلەری» حقنده عشق آباد غازیتالاریندا «بیانات» بیرمه‌گه‌نلەر. او «شاهد»لارینک هممه‌سیده قاتللارنینک بارماقلاری بیله‌ن بزینک 18 قارداشیمزنی گورسه‌تمه‌گه‌نلەر.

بو «شاهد»لار 14 یلدان بەری نیچون ایندی گیلدیلەر؟ نیچون بو پریوسقوف آتاسی ، اوغلینی اولدورگه‌نلەرینک کیمله‌دیگی ، اولارنینک یوروش‌توروشلەرینی ، سوزله‌گه‌ن سوزلەرینی ، آتلارینک توسینی ایندی گه ، 14 یل اوتگه‌نده‌ن سوڭ ایسله‌یدر؟ بو وقتغاچا اونینک آغزینی کیم باغلاغان ایدی؟... یوقسا بو 18 تورکمەن بکیتیب یورگه‌ن ایدیلەرمی؟... یوق! اولارنینک هممه‌سیده یورده ایدی ، اوز آووللاریندا آچیق صورتده یاشاماقدا وه عشق آباد شهری کوچه‌لەرنده آت‌آچیق یوره‌رگه‌ده ایدی. بولشه‌ویکلەر بزینک بو قارداشلاریمزنی ، ایکی روسنینک اولدورولگه‌نلکی اوچون ایمه‌س ، بلکه اوز سیاستله‌رنده موفق بولالماغانلقلارینینک آلیتی چیقارماق اوچون محاکمه قیلادرلار... یاقتکر ، حاضر تورکمەنستاندا نیمه‌لەر واقع بولایاتور. خلقنینک موسقوا آگه‌نتلەریگه قارشو نفرتی آرتماقدا. عصیانچیلق حالی هم بوتونلای یاتیریلا آلماغان. یاقینداغنه بر آتا-

Abdulvahap Kara

قولى قوماندەسى آستىدا حركت ايتوب يورگەن عصابەچى دستەلر حقندە آيىق معلومات آلدق. بولشەويكلەرنىڭ قولچوماقلاردان كۆپ تكەن امىدلەرى بوشقا چىقدى. اۇلكەدە ارزاق يوق. مالدارچىلق قولچوماقلارى وە ساوخوزلارى قايتا مالنىڭ آزالووىغا سبب بولدى. 1931 نچى يىلنىڭ باشىدا يارلى بەجارىلمەدى. حكومت وە خلق بر-بريلە حرب حالدا... بو وضعيت قارشوسندا بولشەويكلر دهشلى آقتارماقدالار. شهر متوەلارى قسماً تيريلگەن، قسماً سورگون قىلنغان وە قاماقغا آلنغانلار. خلقىمزنىڭ قايتا سوساغان موسقوا قولچوماقلارى آووللارنى آووللا يوگوروب قوربان آلادىرون يوروب، نتيجەدە 18 توركمەن قاراداشمزنى بەجەلرىگە توشوب ديلار. بو اون سەكز قاراداشمزنىڭ عائلەلرى خودمە ساويت يارلى

بەجەريلە آتىلغان آووللاردا قوزلى شخصلاربولو لاردان تشكلاردى

اولكيچون اولارنى محكمەگە تارتادلار... كيرسانوف وە بريوستوقەدنىڭ اولدوروولمەسى اېسە خلقىمزغا قارشو «ملى تەرروريزم» يرتەلمەك اوچون بر بهانە گەتدر.

قىزىل جلادلار توشلى دونيادان اوزاقدا، موسقوا قىزىل قوشونىڭ سونگو (برە) ديوارى آرقاسندا خلقىمزنى يوق قىلماقدادرلار. توركستانلىلارنى مينگلاب ايچكى روسيە ساوخوزلارىغا مجبورى ايشگە يوللاماقدالار. مينگلارچە توركستانلىنى شمالى روسيەنىڭ موزلوق ساووقلارىغا يوللابا باتورلار. مينگلاب اوقغا توتماقدا، مينگلاب توتوماللارغا آتماقدالار... لكن خلقىمز يوگا رغماً اوز آزادلىغى يولىدا امىد وە ايمان بلەن كوراشمەكدەدر.

روسىي بولشەويكلرى انتقامىغا قوربان توشگەن بو 18 قاراداشمزغا وە موسقوا ملى تەرروريزمنىڭ توركستاندا بوتون باشقا قوربانلارىغا يورەگىمزنىڭ اڭ توبندەن چن قاراداشلق توينغولارىمىزنى بلدىرىب سلاملار يوللايمز.

توبە قيلغان «آلاش اوردا‌چى»لار

سووەتلەرى قازاقستان ملكى نوشرىيامى 10 نچى ايوون سانندا «آلاش اوردا‌چىلاردان عوض اوغلى مختار ايلە ايرغاليوردوبو اوغلى علیم خاننىڭ توبە مكتوبلەرى درج ايتلگەن; بز بو مكتوبلەر حقندە مفصل توقتاب اوتورمايمز. بو توزلو توبە مكتوبلەرنىڭ بوتوننيچىدە، ايشتر ذينوويف، بوخارين، رادەك كبى ايشكى بولشەويك رهبرلەرى طرفدان، ايشتر رحيم امام اوغلى، سلطان بيك خوجان كبى بزنىڭ توركستانلىلار تاماندان يازىلغان بولسون، عينى اصولدە وە عينى قالىدا يازيلىرلار. توبە قيلغوچيلار اوز خطالارىنى بويونلارىغا آلوب اوز گناهلەرىنى ساناب بريرلەر، اوزلەرىنگە بيريلگەن «خاين»، «ساتقين»، «قللارنى تويغرو ديب تاپادرلار وە بويالارىغا آرتقان بولقاني حالدا قوللارىنى قاووشتروب «غالب» كيلگەن، مقدس «فرقە» يوبوك چيزيقى» آلدىدا تز چوكەدرلار. بولشەويزمنىڭ اڭ متور نظريەچيلەرلەردن بري بولغان بوخارين اوز توبە مكتوبىنى بو اصولدە يازغان ايدى. اڭ قابليتلى بولشەويك قالتك (صحيف) لاردان برى بولغان رادەكدە بو روشدە يازغان. بوگون گە توبە قيلغان گناهكار عوض اوغلى مختار وە ايرغاليوق اوغلى عليم خان ده عينى طرزدە يازماقدادرلار. بايقوش مختار: «حاضرغا مەن اوزومنىڭ يوروبو بانيب اوتكەن ايزيمدن قايتب، اوني (باسيب اوتكەن ايزيمني، طيبى) قايتى عيبلاشقانمدى بيلدىرەگەمن» ديب يازادي. بيچارە عليم خان ايسە توبە مكتوبندە: «مەن قازاقستاندا اوزوم ايتەگەن سياسى ايشنيڭ توسوندا بر قانار ايرى خطالار ايتەگەن ايدىم. حاضرغا اوزومنيڭ سول يوروبو خدمتىمدى چيبيمەن. تى ە كىريب كليب آيتاق بولغان سوزيم بار. بول سوزدى آيتوغا حقيم كە بار دەمەيمين، آيتوغا اوزومنى تىلەدنى ديب ساناميمين» ديب زارلانماقدا.

بوندان سوڭ اولارنىڭ ايكىيسىدە اوز «كاد»لارىنى سا-
ماقا باشلايدىلار. مەن مختارنىڭدا عليم خاننىڭدا مكتوبلەرى-
رىقدە اوقودوم وە انصافلە دىيشم كېرەككە، اولارنىڭ هيچ بر
گناهى يوقدر. حقيقتادا، پرولەتار دىكتاتوراسىنىڭ ماهيتىنى آڭلارا
ئالمايدىغان اساسلارنى عكس الانقلابچىلقلە قارالاماق ممكنمى؟ مختاردا،
عليم خاندا ايدىكى، «سوسياليزم قازاقستانى، باشقارماسيدا مكتوب-
يازلار آلدىداش، پرولەتاريات دىكتاتوراسىنىڭ حقيقى معناسىنى آڭلار-
وە يالغز ايدىكە بوروسو بوللارىنىڭ «ياڭعان» وە «بيهودە» يول
بولغانلىغىنى سويلەمەكتەدىلر. اولار بونى آڭلار، آڭلاماس درحال
بوتون ساوېتلار دونياسىنى وە جهان پرولەتارياتىنى اوزلەرىنىڭ تو-
سەتدەن پاروقلاغانلىقلارى حقدە خبردار قىلديلار.

مختار ايلە عليم خان ايكىيسىدە اوزلەرىنىڭ اول منسوب بو-
لوب، اوزون مدت صداقتلە خدمت ايتديكلەرى «آلاش اوردا»-
چىلقنىڭ عكس الانقلابچىلق ايكەنىنى قيد ايتەدرلەر.

مەن، عليم خان مكتوبىنىڭ بر گە نقطەسندە، يعنى ساوېت حكو-
متىنىڭ قازاقستاندا يېر مسئلەسىنى حاضرغى كونگىچە حل اسولىغا
قاندای قاراغانلىقدان بحث ايتكەن نقطەسندە، بر آز توقتاپ اوتمەك-
چى ايتەيمەن. عليم خان 1925 نچى يىلدا، قازاقستاندا بر نچى كەلگەن
قازاقلارنىڭ اوزلەرىنى كە يېر بىلەن تأمين ايتش وە قازاقلار بوتونلاي
وە قطعى صورتدە اولتوراقلاشوب آلماغونچا قازاقستانغا باشقالاردان
مهاجرت ايتب كېلوچىلەرگە يول بېرمەسلك طرفدارى بولوب سويلە-
گەندەن توبە قيلادر.

عليم خان اوز گناهلارى خصوصندە مبالغە قيلادر. او زمان
— 1925 نچى يىلدا — يالغز عليم خان ايمەس، قازاقستاندا هر
كس بو نقطۀ نظردە ايدى. قازاقستاننىڭ فرقە قوميتەسىدا، مر-
كزى اجرائيە قوميتەسىدا او زمان، عليم خاننىڭ بوگون قازا-
قستان خلقى قارشوسندا اوزىنىڭ آغر گناهى دىب ساناديغى

قارارى قبول ايتكەنلەر ايدى. هم دە يالغز قازاقستان مركزى
اجرائيە قوميتەسى ايمەس، حتى روسيە خلق قوميسارلار شوراسىدا
شوندای بر قرار چىقارغان وە بو قرار بويونچا قازاق خلقى تماميلە
اولتوراقلاشوب آلماغونچا قازاقستانغا چېتدەن مهاجرت ايتب كېلىش
منع قيلنغان ايدى. «ياش توركستان» اوقوچيلارىغا، قازاقستان
اجرا قوميتەسى قرار بېرمەسدە قازاقستانغا 1925 نچى يىل 31 نچى
اوكتوبردان سوڭرا كوچوب كېلگەن روسلارنىڭ يېر آلىش حقىدان
محروم، ايتلەرىدەن بحث ايتكەنىنى ايسلەتوب اوتمەن. بوندان
باشقا، بو تاريخدان سوڭرا قازاقستانغا اوز اختيارى بىلەن كوچوب
كېلگەن روسلار درحال قازاقستان توپراغىدان چيقارىلى ايديلەر.
بونىڭچە آز توغرو بولغان بو قرار، 1927 نچى يىلدا تكرار قبول
قيلنغان ايدى. بولك قازاقستان اجرا قوميتەسىنىڭ بر آغزدان قبول
قيلنغان بر قرارى بولغانلىغى حقدە بر گە غالاشچېكىن (Голощекин)
گواهلىك بېرەدر. موسكوا دىكتاتوراسىنىڭ قازاقستانداغى بو قىزىل
والىلارى بو خصوصدە مەملە شوندای دېگەن ايدى:

— اگر مەن بو قرارغا قارشو چىقسايدىم، اطرافىمدا مەنىم
تكرىمكە قوشولغان بر گەدە قازاق تابالماس ايدىم... اونىڭچون مەن
جېلەگە باش اوردوم وە بر قومىسيون توزو لازم ايكەنلىكىنى
سويلەدىم. دائمى بولديلار. لكن، قومىسيون مجلسىگە بارمەسدان
ايلگەرى بولداش على بېكنى وە باشقالارنى چاقروب، مدعالك
نىمەدەن عبارت ايكەنلىكىنى سوزلادم. بيلدىمكە قازاقستان اجرا
قوميتەسىنىڭ قرارى اوروغا كېتىرلكەن تقديردە 40—50 مىڭ
جاماسىدا روس عائلەلەرىنىڭ قازاقستاندان هايدالىشلارى تهلكەسى
بار. مجلسكە كېلب اولتورغانلار، شرلك بو قراريكر يارامايدى-
غىچا 200 مىڭ روسنى هايداب چيقارىش اوچون ييغلرلك قوزالى
كوچيگر وە بو روسلارنىڭ اوز يېرلەرىگە يېتكوروب قويوغا كېرە-
كلك آقچا گر بارمى؟ دېدىم.»

غالاشچه کبی اوز ئچیی مسئولیت بر طوو ایله شوللای ییرده‌ر
اولار اولالغیلار ، راضی بولدیلار وه طیللاردان واز کیچیلیر
(ئه‌کی کیچی قازاق بیلن 1927 نچی یل 28 نویابر ساتیغا ...)
ئالاشچه کبی اطلسدان بو اوزون اقباسنی مه‌ن ، قازاقستان
بر مسئله‌سینیک حقنده 1927 نچی یلنیک سوکگی قادار بوتون قازاق
قوممونیستلاری اوچون عمومی بولغان ، برنچی کیلده یالغز قازاق
لاری‌غه یر بلدن تأمین ایتش وه قازاقلار تمامیله اولتورالاشمون
آلماغونچه قازاقستان تورالیغه روس کرسنیالاریننک مهاجرتینی
منع ایتشدن عبارت بر کگ فکر بولغانلیغنی کورسه‌تمک مقصدیله
کلتیردیم.

دقت ایتکه‌ن بولسانگز کوره‌ک ، غالاشچه کبی‌ده یر مسئله‌سینده
اوزینک قازاقستان فرقه وه اجرا قومیته‌لاری قراریغا مغایر حرکتنده
قازاقلاری‌دا روس مهاجرلاری‌دا بر زمانده یر بلدن تأمین ایتش
حقنده‌گی «انقلابی‌منطقی» نظریه‌سی ایمه‌س ، آنگ قولوبز انوراقی سو-
نکو (ییرزه) وه آنچا نظریه‌سینی ایلگاری سورمشدی.

نیچین اینه‌دی 1932 نچی یلدا بوره‌ن علیم خان ایرمه‌ک اوغلی ،
حاضرغا قادارغا قوممونیست فرقه‌سی اعضاسی بولماغانی حالده ،
بوتون قازاقستان فرقه‌سینیک وه بوتون قازاقستان اجرا قومیته‌سینیک
وه حتی وقتیله قازاقستاننیک آنگ یوقاری انقلابی ارکانی قراریغا
راضی بولغان روسیه ساوتلار قومیته‌نیک «عیبله‌رینی» یالغز اوز اوستیگه
آلادر؟ بونک سببی نوبه اینوچینک وضعیت وه احوال روحیه‌سنده
آختارمالیدر: او ، اوز خلیقی وه اوزگه‌لارنیک عیبله‌رینی اوز اوستیگه
نه قادار کوب آلسا ، کناهینک کیچیریلیشیگه وه رحم ایتیلیشیگه‌ده
او قادار کوب امید قیلا آلادر.

فقط ، علیم خان وه مختارنیک امیده‌لاری تحقق ایته‌رمی ایکه‌ن؟
اولارغا قازاقستان «انقلابی پرولتاریاتی» فالحقیقه اوز بیلگیله
دینی صرف ایتشگه امکان بیره‌لیرمی ایکه‌ن؟ بوگا بیزنک شبهه‌مز

بار.

اوللا بیلیر ، که بوللاردا ساوت تورکستاننیک آنگ برنچی
سیاهیدان اوز کیچیشله‌رینک آیانچلی کوله‌لاریگه ئه‌یله‌گه‌ن
سلامان یلدا خوجان وه رحیم انعام کبی ، ئه‌لله قایسی بر یوچه‌گه
بر ساوت مؤسسه‌سینیک آخورده بر له‌شتریلادجه کیلدی.

مه‌ن علیم خاغانلا ، مختارغانا — بلکه شخصاً تانیغام سیلی
بولسا کیره‌ک — آیتقیا علیم خانغا چانداق ئه‌جیبه‌مه‌ن. علیم خانغا
ئه‌جیبومنک تاغینی بر سببی شوبدرکه او ، 1020 نچی یلدا ،
قالچلیقا قارشو یویوک بر نفرت بسلاغان ، قازاقستان ملی مختاریتی
خصوصنده ساوت حکومتی بلدن انصاف دائره‌سنده آکلاشا بیلمه‌گ
امیدیله موسقواغا بارغان ایدی. اونک امیدینی بولشه‌ویکلارنیک اوز-
لاری قیردیلار. فکرمچه حتی بولشه‌ویکلار علیم خاننک بوسوگچی
امیدینی‌ده قیراجاقلار وه ، او داعادا آیانچلی بر وضعیتده قالا-
جاقدر. ملی داحیه دقیقه‌لارنده اوزینک عسکر دوستلاریدان یوز
اوگوروپ ، بوگون قارشولارینده بز چوکدیکی آدامه‌لارینک دی-
سته‌لاریی‌دا قازاقالماعی ، ایمان ایت نه آوولدا ، نه آوده یوق ، حالغا
توشوب قالاجاقدر.

مختار ایله علیم خاننک مکتوبلاری بولشه‌ویکلار اوچون «کوکه‌ده‌ن
توشکه‌ن رحمت» کبی بولوپ چیقدی. قیزیل موسقوالی خوجاین-
لارینک هدیه‌ئه‌کیبرووینکه (توشکوروویکه) باشینی بر که ایگیب اون
دفعه «بیر حمک الله» دیدرگه‌ن «سویالدی قازاقستان» بر طرفدا
قالا بیرسین ، حتی موسقوالک باشی آکتارلاریدان بولغان کالغیاچی
هه‌م بو مکتوبله‌رنی «باش تورکستان بیلک توتدیغی بولیغا قارشو
بیویوک قورال قیلیب آلماقچی بولادر. «سویالدی قازاقستان» بو
مکتوبلار مناسبتیله «چوقای اوغلو مصطفی امیده‌لارینک یتدی ، کیه‌ده‌ن
بحث ایتده‌ر. بوندان بر آی سوگرا اورتا آسیا بیوروسی اعضالاری-
دان کالخیاتی آلماآتادا فرقه قومیته‌سینک 4 نچی یلاتونمنده سویله‌-
گه‌ن مرورشه‌سینده: «مختار ایله علیم خان مکتوبله‌رینی باسماچیلار-

Abdulvahap Kara

نی‌دا خلق شیخوری، خلق اوچون کوره‌شوچی دیب حسابلایدرغان «یاش تورکستان» باش محرری چوقای اوغلی مصطفی اوقوب کوره قاندای قزیق بولار ایدی؟ اوز بولینک ددست ایمس ایکه‌نلیگیگه آلاش اوردالک یورونو کوب‌مله‌ری (باشلوقلاری) بلله کوزی یتوب ساویت قانارینا کوچکه‌نی چوقای اوغلی مصطفی بیلیب تورسون» دیمر. («سوسیالدی قازاغستان» 14 ایول)

بولشه‌ویکله‌رنینک هر ساحه‌ده موفقیتسزلقا یولوقوب تورغان بر چاقدا یازیلغان بو توبه مکتوبله‌رنینک «سوسیالدی قازاغستان» ایله کاتیبانی اوچون شادلانارلق بر «یوتوق» بولوب کورونووی طبیعیدر. فرقه ایچنده، صنایع وه تیمیر یول ساحه‌له‌رنده — خلاصه هر یرده موفقیتسزلک یوز بیرمه‌کده. قازاق فرقه‌چی وه قومیسار-لارینک نفاقلارینی بر طرفغا قویا توروب، بو یرده کاتیبانینک اوز مروضه‌سی اوستنده برآز توختاب اوته‌ک. مختار وه علیم خانلر ساویت قانارینا کوچوب اوتکه‌نی مناسبتیله شادلانوب سویله‌گه‌ن نطقده کاتیبانی «تورت مینگده‌ن آرتیقجا قازاق قوممونیستلارینینک یوقالوب کیتکه‌نی» ده‌ن درغه‌له‌یدر. کاتیبانینک شو نطقدان «چیم-کند قورغاشین زاوودنده یالغز مای آیی ایچنده 500-400 اینجی-نینک ایشکه چیقمای قالوب زاباستوفقا یاساغان کولله‌رینک بولغانینی، بیلیب اوتوروبمز. («سوسیالدی قازاغستان» 15نجی ایول).

شو نطقینک اوزنده کاتیبانی فرقه اعضالاری ایچنده بو کونگه‌چه سوادسزلقنینک کوب ایکه‌نیده‌ن شکایت ایته‌در. مثلا: «که‌گه‌ن رایونیدا فرقه اعضالارینینک یوزده اوتوزی اوچی، قاستک رایونیدا یوزده اوتوز یه‌دی، آق سو رایونیدا یوزده قرق بری، بالخاش رایو-نیدا یوزده ایللی اوچی یونولای سوادسز ایمش.

بولشه‌ویک بیش ییللق پلانینک ایکی بیوک یوتوکی آتالغان «تورکسیب» زورغا ایشله‌مه‌کده. ساویت اتفاقدا کومور منعه‌له‌ری آراسیدا 3 نجی اورونی آلغان «قاراغاندی» تاشورولغان یرده.

عزامی بعجه‌ده آلماسدان کیله‌در.

مه‌نه بو یوتوقسزلق، موفقیتسزلقلار آلدیدا ایکی آلاش اور-داچینینک توبه مکتوبله‌ری بولشه‌ویکله‌رگه قوواناراق بر یوتوق بو-لوب کورونه‌در. فقط، ساویت قانارینا کوچکه‌نلیگی آلقیشلانغان مختار ایله علیم خان یوقالوب کیتکه‌ن 4 مینگ قوممونیستلار اورنینی تولدوره بیلیرمی؟ بو ایکیسینینک مکتوبی سوادسز قوممونیستلاردان یازوواوقو اورگه‌تکه‌نی بولوب تابیلیرمی؟ مختار ایله علیم خانینک توبه‌سی «تورکسیب»، بلکه «قاراغاندی» داغی موفقیتسزلقنینک بدلی بولوب چیقا آلورمی؟ طبیعی، یوق. علیم خان ایله مختار هیچ بر جهته‌دن بولشه‌ویکله‌رگه یوتوق بولا آلمایدرلار.

بو مکتوبله‌رگه قارشو بز قاندای وضعیت آلاقچی‌مز؟ اوندای مکتوبله‌ر بولماسایدی، طبیعی، یاخشی بولور ایدی. لکن بو مکتو-بله‌رنینک پیدا بولوشی بزنینک وضعیتمزده هیچ قاندای بر اوزگه‌ریش توغدورا آلمایدر. علیم خان ایله مختارنی آلاش اوردا باشلوقلاریندان دیب تانیتوچی «سوسیالدی قازاغستان» هم کاتیبانی یالغان سویله‌یدیرله‌ر.

آلاش اورداغا سوگراق کیلگه‌ن مختار بر طرفدا تورسون، حتی ایلک اولدان آلاش اوردا ایچنده بولغان علیم خان هم آلاش اوردا باشلوقلاریندان ایمه‌سدر. بز ایدیه‌مزنی، نه قدار مهم بولساداا، آیریم شخصلارغا باغلامایمز. بز، آیریم شخصلاردان کوب یوقاری تورغان ملی غایه‌مزگا اساسلانامز.

بزنینگ ملی غایه‌مز بولغان حر وه مستقل ملی تورکستان غایه‌سی آیریم شخصلارنینک وفاسزلغی وه موسقوا دیکتاتوراسینینک تهدیدلرینا رغماً، یاشایاجاقدر وه بز اوگا ایریشه‌جه‌کمز.

چوقای اوغلی مصطفی

Abdulvahap Kara

بزنك پروتەست

كيچەن آوغوستنك 14 ندە ب. ن. ميليوكوف أدارەسى آستدا چيقيب توردغان «يوسلەدنيە نوواستى» غازيتاسىدا كيناز باريانينسكى ديگەن بريسينك 1905 نچى يلدا توركستانغا قيلغان سياحتيگە عائد خاطرات پارچاسى باسيليب چيقدى. باريانينسكى از جمله يازادركه، او، «بر پوليس يا بر پريستاف»نك رهبرلكى آستدا سمرقندده «بەى-قاپاق» اسمندە نەالله قاندای بر يرگە بارغان؛ بو يرە، توركستاندا روس حكومتى مأمورينك اوكا آكلاتماتيغا قاراغاندا، «محلى فاحشە خانەسى»دن باشقا بر نرسە ايمەس ايكەن. روس حكومتى مسلى، غوسپودين باريانينسكىگە يرليلەرنك، گويا، «اخلاقلاريغا اويغون اولاراق» بو «بەى-قاپاق»دا اوز قيز وە خاتونلارىنى كيرەدرگەنلكلەرىنى سويلەب، حتى، «محلى شهر باشلوغى كەبى بويوك بر وظيفە ايگەللەگەن ايگ معتبر يرليلەردەن بريسينك قيزى وە خاتونى» ديب «او يردە حاضر بولغان گوزەل بر باش قيز ايلە بر خاتونى» كورسەتكەن...

علاوە بر توركستانلينك قلبينى آغريتادرغان بو منفور افترانى بز ايگ تيرەن نفرت حسلەرىمز ايلە اقتباس ايتمز. «باش توركستان» أدارەسيگە بو مناسبتله كيلمەكدە بولغان مكتوبلەردن، كيناز «بەى-قاپاغى»نك توركستانليلارنى نە درجەدە آغير تحقير ايتكەنينى كورسەتەكەدەدر.

«باش توركستان» باش محررى چوقاى اوغلو مصطفى بيك بو مكتوبلەرنى آلماسدان، 17 نچى آوغوستدا «يوسلەدنيە نوواستى» غازيتاسى أدارەسيگە بر مكتوب يازوب، او مكتوبندە كيناز باريانينسكىنك «سمرقند شهرى توزك قسمى پوليس مأمورى وە يا پريستافى» آغزيدان ايشتيب تصوير ايتديكى توبەن درجەلى چوچەل-

لاقلرك بردە — توركستاندا — بولماغانليغى، «بەى-قاپاق» سوز-زيلگەن بر نرسە تاپيلمسە يوقولاى يات بر سوز بولغانليغى وە باريانينسكىنك اوز بسمى جيجەرەنچ ناماىيدان آلداتقان بولوينى يلەيرمشدى. مصطفى بيك عينى زماندا «روس صبالى طبقەسى ايچندە بر كورنلەرىنك بزنك خلقيمز حقندە ايگ منفور چوچەلكلەرگە افترالارغا بالغرض ايناناق تمايلى اولادان بار» ايكەنلكيندە سويلەگەن وە پ. ن. ميليوكوف غازيتاسى أدارەسيگە خطاباً: «نيچا ايگى ساغلام، احتياطلى وە ايگ مدنى بر روس غازيتاسى ساناالغان «يوسلەدنيە نوواستى»، ناماىيدان بولك كەبى چيركين سطرلەرنى اوز صحيفەلەرىندە هيچ بر قيد وە ملاحظەسز يرلەشتيريانەسىنينگ بر دليل ايمەسمى؟» ديب يازغان ايدى.

آرادا ايكى هافتا اوتكەندەن سونگ — برنچى سينتابردە — «يوسلەدنيە نوواستى» أدارەسينك باش محرريمزنك رديە مكتوبنى باسماقدان بارتيغانليغى آكلاتيلدى.

بارتيغانليغينك سببى: «يوسلەدنيە نوواستى» أدارەسينك بو موضوع اوستندە مناقشە آچوينى خوش كورمەگەنلكى(؟)، ايمش.

بز، روس مطبوعاتينك خلقيمز حقندەگى هر تورلو يارامس نشرياتينى وە افترالكلەرىنى كوب كوردك. ايسكى چارلق دورندە، ايندى حاضرگى ساويت دورندەگى روس اثرلەرندە خلقيمزنك عادات وە اخلاقيغا دائر نهايتدە كوب هر تورلو چيركين چوچەللكلەر وە بيهودە افترالار يازيلغان. «يوسلەدنيە نوواستى» صحيفەلەرندە حكاية قيلينغان كيناز باريانينسكىنك «بەى-قاپاغى» ايسە خلقيمز حقندە ايندىگە قادار يازيلغان بوتون چيركين افترالار وە چوچەلكلەرنك ايگ منفورىدر.

فارت كيباتلى توركستاندەغى روس حاكميتى وكيلى ايلە برلكدە «بەى-قاپاق»، ايچندە قوبوب توروب، بز بو يردە «يوسلەدنيە نوواستى»، أدارەسينك باش محرريمزنك رديە مكتوبنى باسما-

Abdulvahap Kara

قدان باش ئالنوويه قارشو پروتهست بيان ايتهمز.

بز، سول دوس راديقال دهموقراتيسى فكريني وه اوتلن سياسى
خطهر كيني ترويج ايتكوچى «پوسلهدنيه نوواستى» ملك باش محرر
ريمزنك رديه مكتوبيني اوقوغاندان سوك بو جيركين «بهى-قاباق»
حكايهسينك تورکستانليلاردا قالديرغان آغير تأثراتيني ينگيللهتر
ينكه بالذات چاره كورهجهكيني اويلاغان ايدك. فقط ياڭلشقان
ايكهنمز. «پوسلهدنيه نوواستى» يالغز بوني ايتلهمهدى كه ايمهس،
حتى او باش محرريمز مصطفى بيكنك رديهسيني باسماقدان تار
تيساقلا كيلاز ياريالينسكى «بهى-قاباق»ينك برنى تحقير كوچيني
بز آزدا آرتديردى.

بونى تورکستانليلار هيچ اونوتماياجاقلاردر.

Наш протест

14 минувшего августа в руководимой П.Н. Милю-
ным газете „Последние Новости“ появилась глава вос-
поминаний некоего кн. Барятинского, касающейся его
поездки в Туркестан в 1905 году. Г-н Барятинский, между
прочим, пишет, что он, в сопровождении „не то пристава,
не то полицейского“, посетил в Самарканде какое-то
заведение под именем „бей-кабак“, которое, по разъ-
яснению сопровождавшего его туда представителя
русской государственной власти в Туркестане, оказалось
ничем иным, как „туземным публичным домом“. Тот
же официальный представитель государственной власти
передал г-ну Барятинскому, что, согласно своим правам,
туземцы приводят в этот „бей-кабак“ своих дочерей и
жен, и показал на находившихся тут же „хорошенькую
девочку и женщину-дочь и жену одного из самых вид-
ных туземцев, занимающего должность вроде местного
туземного городского головы“.

С чувством глубочайшего отвращения приводим

здесь эту гнусность, которая больно отзовется в душе
каждого туркестанца. Многочисленные письма, посту-
пающие в редакцию „Яш Туркестана“, свидетельствуют
о глубине оскорбления, нанесенного княжеским „бей-
кабаком“.

Не дожидаясь этих писем, редактор „Я. Т.“ Чокай-
оглы Мустафа-бей 17 августа послал письмо в редак-
цию „Последних Новостей“, в котором писал, что опи-
сываемых, со слов „не то пристава, не то полицейского
туземной части Самарканда“, кн. Барятинским пошлых
нравов у нас в Туркестане нет, что самое слово „бей-
кабак“ совершенно неизвестно нашему языку, что г-н
Барятинский был введен в заблуждение своим офици-
альным чичероне. Наконец, Мустафа-бей говорит о на-
личии „предрасположения у многих русских из обра-
зованного общества верить даже самой гнусной пошло-
сти о нашем народе“. „Простите, пишет Мустафа-бей,
обращаясь к редакции газеты П. Н. Милюкова, разве
помещение солиднейшими и культурнейшими „Послед-
ними Новостями“ на своих столбцах подобных строк,
без всяких оговорок, не может служить некоторым
подтверждением этого?“

Спустя две недели — 1 сентября — стало извест-
но, что редакция „П. Н“. отказывается напечатать пись-
мо-опровержение нашего редактора.

Мотивы отказа: редакция „П. Н“. не считает жела-
тельным открывать дискуссию на эту тему . . .

Мы привыкли ко всякого рода несуразностям о
нашем народе в русской прессе. В старых, до-военных
изданиях, да и сейчас в советских изданиях, о нравах
и обычаях нашего народа написано много разных неле-
постей, смешанных с грязноватой пошлостью. Но кня-
жеский „бей-кабак“, рассказанный на страницах „П. Н.“,
это самое отвратительное из всех нам до сих пор из-
вестных пошлостей о нашем народе.

Оставляя старого князя в „бей-кабаке" вместе с сопровождающим его тузом официальным представителем русской государственной власти в Туркестане, мы здесь заявляем наш протест против отказа редакции „П. Н." от помещения письма-опровержения нашего редактора.

Мы полагали, что „П. Н.", выражающие мнение и политические настроения левой русской радикальной демократии, сами после прочтения письма-опровержения нашего редактора, от себя примут меры к смягчению тяжелого впечатления на туркестанцев от грязного „бей-кабака". Но мы ошиблись. „Последние Новости" не только не сделали этого, но, наоборот, своим отказом дать место опровержению Мустафа-бея еще более усилили оскорбительность для нас „бей-кабака" кн. Барятинского.

Об этом туркестанцы будут помнить долго.

* * *

تورکستاندا آچلق

ایستار ساوت مطبوعاتی، ایستار ساوتلار مملکتینک اقتصادی وضعینی بلان علاقه‌دار مطبوعات او یرده‌گی اقتصادی وضعیتنک الکتاغی حقده شدتلی عصبیت کورسه‌تمه کده‌لر. بو عصبیت ایکی تورلودر. ساوت مطبوعاتی بتون یللق پلانلک بجه‌ریلیشی ایتندمگی آقساقلقدان بحث ایته‌در. علاقه‌دار خارجی مطبوعات بولسا بر طرفدان دنیا بحرانینک ساوتلار روسیه‌سی اقتصادی حیاتیگه تأثیری، ایکنجی طرفدان‌دا اهالینینک اقتصادی کوچی بلان اولچوشمه‌ده‌ن بوردوتولگه‌ن صنایع، قولخوز وه ساوخوزلاشتریش سیاستی تأثیری آستندا کون کوندن فقر وه ضرورت عمانیغا سودره‌کله‌نه‌ییه‌گه‌ن بولغان اهالینینک حیات اقتضالرینی بوروه‌گده بولغان تهلکه‌ده‌ن بحث ایتمه‌گده‌لر.

اقتصادی بحراننک ساوت مملکتیده کوروروشی دیمکده، هر یرسه‌ده‌ن اول کوزگه کیره‌درگه‌ن نرسه شبهه‌سز او بوتون مملکتنک توردلو قسمله‌رینی بوروب آلغان آچلقدر. تهلکه شدتلک یوک درجه‌ده آرتقانلیغی آچیق کوره‌کده بولغان ساوت حکومتی هیچ بولماغاندا ینگللک قیلغان بولوب کورونوش اوچون بر قانچا تدبیرلر کوره‌کده‌در. بو تدبیرلرگه عمومی جزئیلده رجعت دایه‌گلی ثبت، دیب قاراوچیلاردا آز بولماغانی کبی ساوت حکومتیده بو حرکتنک نه بر درجعت، وه نه‌ده بر ییه‌گی ثبت، بولماغانلیغی کوره‌یتگه اورونادر. قانداغ آسم برل‌سه برلسین بونک ساوت حکومتینک کیریب قالدیغی آچلقدان چقا بیلیش اوچون آتدیغی بر آدیمی ایکه‌نلیگنده شبه یوقدر. صحیا بوندای کوره‌یتیش آدیملاری ساوت حکومتینی بو آغیرلقدان چقارا آلورمی؟ کوب ایشتیلمه‌کده بولغان بو سوراقنک انگ توغرو جوابینی یاقین کیله‌جه‌کنک حادثاتی بیره‌جه‌کدر.

تا ایسکیده‌ن بری روسیه اقتصادیاتینی یاخشی بیلوچیلگی بلان تانیلغان، یاقین زمانلاردا قادار موسقواده‌گی آلمان سفارتیده اقتصاد متخصصی صفتی بلان ایشلب کیلگه‌ن مشهور پروفه‌سور آوهاگه‌ن (Auhagen) بو آچلقنک قایسی اولکه‌لرنی اوراب آلغانلیغینی شوندای تصویر ایته‌در: «سوزنک شمولی معناسیدا آچلق اوقراینانک اکثر قسمله‌رینی، ایدیل حوضه‌سینک توبه‌ن قسمله‌رینی، غربی سیبریا وه قازاقستانی باسوب آلغان». بونه شو پروفه‌سور آوهاگه‌ن «کوب آچلق دائره‌لرنده‌ن کیلگه‌ن خبرلر او یرلر اهالیسینک حیوان اولوشو کلرنی، اخلته‌لرنی یب کیچیمه‌ک مجبوریتنده قالغانلیغنی کوره‌تمه‌ده»، دیمه‌کله بو آچلق دائره‌لرنده‌گی وضعیتنک نه قادار وحشی بر شکل آلغانلیغنی کوره‌تمه‌کده‌در. او کیشی سوزیگه بر. آزدا دوام ایتوب «بو کونگی آچلقنک انگ آغیر یوکی قازاق-

قیرغز خلقینات اوموزیگه توشمیشدر. حکومت اولرنک مال سوردوسینک

Abdulvahap Kara

اكثريتى وه بونگلرده آچ مهم وه اساسلى حيث منعيى وه خارج
اېكانيتى قولدان تارتوب آلنغدر» ديبدر.

«شو آينك باشندا قزاقستاندان چيقيب كيلگەن بر بولجى او يرده كى وضعيتنك كوب فجيع بر حالدا بولغانلغنى آڭلاتادر. قزاقستاننڭ سەمەى طرفلارندا آچلقدان خالى يتيب كوچەلەرده قالار قالار تزيلوب ياتقان آداملارنى كورگەنلگينى ، اهالينك آچلقدان حشرات كبى قيرلماقدا ايكنلگينى سويلەيدر...»

بوندان 14 يل بورون توركستان خلقى قارا وه قزيل روسيەنك وحشى سياستلرى يوزەندن تولك اوريەرتيجى ماهيتده بر آچلق كيچيرگەن وه مليونلارجا اهاليسنى قوربان بيرگەن ايدى. او زمان صدا آچلق ، قزيلنى سياستى يوروتدوكلرينى اوز آغزلاردى آغزى بلەن اعتراف ايتوب اوتورگەن قزيل روس جلادلارى معنه توركستان خلقينى ايكنچى ، دائما قورقولو بر فلاكتگه سوروكلەب كيرتيەيلر. بوكونكى آچلقنك قانداى عامللار تأثيرى آستندا چيقغانلغنى هيچ كيمدن ياشيرين بر نرسه ايمەس. او 1927 نچى يلى باشلانغان سياستنك نتيجەسى وه كوب سويلەنگەن صناعى يوتوقلارنك مملكتنك اقتصادى تورموشنده حقيقى يوزى بلەن كورونوشى ديمەكدر.

14 يل اولگى آچلقدا آڭا كوب آغيرلق چيككەن ، آڭا كوب قوربان بيرگەن خلق طبقەسى بوكون مالى تارتوب آلينيب جانى امكاندن محروم ايتلگەن توركستان كوچەبە مالدارلارى بلەن ، قامچى وه سلاح كوچى بلەن باختا ايككينگە مجبور ايتلەگەن بولغان توركستان باختاچى دهقانى ايدى. بوكونده آچلق يەنە شو مالدار ، دهقانلار ايچندە باشلانمشدر. معنه بوده توركستان دهقانى توركستان ملتچيسى ، ملى قوموونيستنك قارشولق كورسەتدكى قزيل روس باختا وه عموميتلە اقتصادى سياستنك بر نتيجەسيدر. ساوێتلار روسيەنى صناعيلەشترش ، قزيل روس ايمپرياليزمى

كوچەيتريش اوچون خلقنى ايككنچى دفعه آچلقدان قريلتيب يورتنى ايككنچى دفعه ويران ايتيلمه كەدەدر.

آچلق حقنده بيرلگەن معلوماتلاردان آچيق كورونوب توراددركه آچلق غلّه قايناغى سانالغان قيشلاق اهاليسى ايچندە باشلانمشدر. ديمەك ساوێت «كنگاشلارى» ، پلان موفقيتلەرينك حسابلارى باشلانغاندا وه بو موفقيتلەرينك حقيقى يوزى وه اقتصادى ماهيتى ميدانغا چيقماقدادر.

روسيەده آچلق بولمايدى بلكەده روس خلقى اوز مملكتينى صناعيلەشديرمەكدە ، اونگچوندە قوربان بيرمەكدە ديەيش ممكن بولور ايدى. فقط خبرلار آچيق كورسەتوب توراددركە آچلق توركستان ، اوكراينا كبى غير روس مملكتلرندەدر. ديمەك روسيەنك صناعيلەشمەسى قوربانلارنى غير روس اولكەلار بيرمەكدە وه بو آغير يوكنى بو مظلوم ملتلار اوز اوموزلارندا تاشيماقغا مجبور ايتلمەدەلار.

بو قانلى حادثەدن بلكەده روس بولشەويكلەرى حتى «قزيل حاج» ، ستالين بر مسئوليت حس ايتمەسلار. اونلار قاتا غير روس اولكەلەرده روس ايمپرياليزمى حكمرانلغنى ساقلاب قاليش اوچون آچلق ، قزغين سياستنى يوروتدوقلارنى دنيا قارشوسندا سويلەشدەن ده اوتانماغان مخلوقلاردر. فقط ايدليگيمچه روس ايمپرياليزمنا يارداقچلق ايتوب اوز خلقينى فلاكتدن فلاكتگه سوروكلەب كيلمەكدە بولغان اكملّ اكرم ، آتاباق اوغلى ، اوروز اوغلى كبى توركستان قوموونيستلارى بو فلاكت قارشوسندا اوز وجدانلارى وه كيلەجەك خلق محكمەسى آلدندا قانداى جواب بيرەجەكلەرينى هيچ بر توشوب كورمەسلەرمى ايكەن؟ 1918/19 نچى يللارى آچلق بلەن كورەشو قوميتەسى باشندا تورغان وه سوگرادان يلدديغى آلرغيدە اول آچلقنك شمول وه ماهيتى وه ساوێت حكومتينك آچلق سياستينى بوتون دنياغا آچيق آڭلاتوب بيرگەن ، بوكونكى

Abdulvahap Kara

ساوێت بر گزیتدە مەم اوروون توقتالیشی سویلەنکەن ریسقول اوغلی توراد وە اوننک یولداشلاری بوکونکی آجلق وە اوننک عاملاری حقندە بنە دیرلار ایکەن بودە لەنین ملی سیاستینک توغرولیغینی کورسەتەدر!... یوق! بو تورکستان خلقی وە دهقانلاری طرفندان لەنین ملی سیاستی وە ساوێت اقتصادی سیاستیگە قارشو یوروتولوب کیلەکدە بولغان مقاومت وە مجادلەنینک جانلی احتیاجدان تووغان بلغینی کە کورسەتەدر. بو کونده بوتکە کوز یوموجیلەر اینە تورکستاننک یانگوو اوغوللاریدر.

تیمور اوغلی

* * *

تورک غازیتاچیلغی (*)

غازیتالار آرقالی ، کینک خلق کتلەسیگە تارقالیب توزغان یەنگی فکرلار ، آیینقسا عثمانلی دولتی توپراغندا حکم سوردە کەلگان ادارە اصولینک اصلاحاتی ، کیرە کلکینی ایما ایتەدرکەن باشلار دولت باشندافیلارینی کون کوندەن قورقوغا توشوردەکەن ایدی. حکومت چارەغا کیریشدی وە مطبوعاتی سیقیشترا باشلادی. ترقیپرور وە انقلابچی بولوب تانیلغان محررلەرنینک سربست حرکتلەرینگە توسقونلق قیلدی. حریت عاشقلاری وە اصلاحات طرفدارلاری اینە باشلاغان ایشلەرینی توختاتماق ایستەمەدی ، فکرلەرینی کینک خلق کتلەسیگە وە اولی ادارە اینب تورغان جاهل طبقەغا تارقاتو اوچون اوزلارینگە اویغون بر محیط قیدیریلار. سربست حالیتا بلەجەک یورداى بر محیطلەردە انقلابچی محرر علی سعاوی کەبی آوروپادا تاپدیلار.

1868 نچی یلننک 20 نچی ایوندەن اعتبارا لوندوندا هافتادا بر تاغیر چیقاریلا باشلاغان «حریت» غازیتاسی تورکی توپراغندان قاچیب ، سیاسی مهاجرت توروشیگە آتیلغان یاش فکرلیلەرنینک

(*) «یاش تورکستان» نینک 28، 30، 31، 32 وە 33 نچی سانلاریندادر.

سیاسی مقصدلارینا ایرشو اوچون توزغان یەنگی تشکیلاتلار عمجنی ملت تاثیر افکاری ایدی. «حریت» اوزیننک ایلک نسخەسندە او زمانی تورکیەدە حکم سوروکەن ادارە اصولیدن ناراضیلی واستبداد بر قارشو عصیان بایراغینی کوتەرکەن یورتداشلاری فکریگە ترجمان بولوب: «... بر کرە تاریخلارا نظر عبرتلە باقلیسین. نە بیویوک دولت ایدک نە عظمتلی امت ایدک... تورکلر او ملت دکلمیدر کە مدرسەلەرندە فارابیلار ، ابن سینالار ، زمخشریلەر توسیع معرفت ایلەمشدر ، جهان اشیادینی بولمش بر مملکت شیمدی بر ایکی جیدود جمعیتینک سوتندن ارزان اولیور وە اوایلە معلم ، عالم مقامی قازانمش بر ملت محصولات معارفنک الک سادەلەرینی یاقاناق معجزەلر کورمش کبی حیران اولیور...» دیگەن سوزلەرنی یازوب تورکیەنینگ او زمانی وضعیت هم عرفان جهتیدان یاشیاما شکایت ایتیشدر.

تورک سیاسی مهاجرلارینک لوندوندا تووروب «محبر» وە «حریت» غازیتالاری آرقالی تارقاتغان فکرلەرینک تورکیەدەگی سیاسی وە مدنی ساحەلاردەگی اوزگەریشلەرگە قیلغان تاثیرلەری تکشیرولماغا آرزیدیرغان مهم بر سحفەدر.

حکومتنک یەنگی قانونلار چیقاریب مطبوعاتی سیقیشتریشی تورکیە داخلداغی تورک غازیتالارینک مندرجاتیغا کەتتە تاثیر ایتدی. بر آزالق غازیتالارنک سیاسی یوزی سونوکلەشدیکی کەبی سانجادا ترقی اتری یوق درجەسدەدر. 1868 دە استانبولدە بر کە یەنگی غازیتا اوچرایلیر. اودە ع. راشد بکلە فیلیپ افندینک چیقاردیقلاری «ترقی» در.

بو غازیتا مطبوعاتنک حکومت تاماندان سیقیشتریلغان بر چاغدا دونیا یوزیگە چیققانیدان ایلک دورەسندە ، کوزگی ایلیندرک سیاسی مقالەلار باسلماقدەدر. «ترقی» ملک خاتون قیزلارغا مخصوص آیریجا هافتالق نسخەسی وە سوگرالاری «ترقی اکلنجە» نامیلە رسملی

كولكولو قوشوجاسى چيقمشدر. بُلى باشقا غازيتالارغا قاراغاندا
يه‌نكيلرنك وه خلقغا ياقنراقدر. «ترقى» غازيتاسى يَتلدرشى ابوالضيا
توفيق، صبحى پاشازاده آيت‌الله(۱)، كمال پاشازاده سالت وه‌اسماعيل
بكلرنك يازيلاريله Karski ناملى بر لەهلك «خيرالدين» امضالى
حريت فكرلرينى تارقاتوچى قيمتلى مقاله‌لارى بولمشدر. رجائى
زاده اكرم بكنك 1874 ده كتاب حالنده نشر ايتديكى (Me Prizon)
ترجمه‌سى ده اولچه «ترقى» يتلرنده باسيليب تارقاتيلغان ايدى(۲)
«ترقى» نك خاتون‌قزلار اوچون، غازيتانك اوز تعبيريله
«مخدرات اوچون»، چيقيب تورغان نسخه‌سى بر آراليق مصر حقنده
نشر ايتديكى بر يازى آرقاسندا ايكى آى قاپالدى وه سوڭرا
— 1869 نجى ييلنلنا 7 نجى ده‌قاردان — «كوكب شرقى»
باميله «ادب اللساد، تدبير منزل، ديكيش، نقش، موده وه بحثاً مواد
تاريخيه‌دن دخى بحث ايدر فائدەلى، مخصوص غزته» اولاراق
چيقا باشلامشدر.

1869 نجى يلى تورك غازيتاچلقندا قاپادان سانچا ترقى
اثرى وه مندرجاتندادا ياخشيلانيشغا كمان كيچيك بر اوزگرش
سيزيله‌در. شو يل ايچنده چيققان يه‌ڭى غازيتالارنك برنچيسى بوده
سعلى شاگرديكنك باش محررلكى ايله چيقاريلغان «وقايع شبطيه»
ناملى رسمى بر غازيتا بولوب، اوندان كيينكيسى صدقى افندى
نك «مميز» ديكان وه عاداتا يش نافير جيقا باشلاغان سياسى

(۱) اولواغ تورك خطيبى وه وروتو تورك اوچاقلارى مركز هيئتى رئيسى
حافظ تورك جمهوريتنك روماياداقى ايلچيسى حاجيلى حمدالله صبحى بكنك بوبوك
وردائيدر.

(۲) رجائى زاده اكرم بكنك «مه‌پريزون» ناميله تورك‌چه‌گه كوچيرديكى بو
اثر ايتاليا شاعرلاريدان سيلويو په‌لليكو (Silvio Pallico) نك "Le mie prigioni"
ديكان اثرينك فرانسزچه‌سيدر. اكرم بكنك بو اثرنى فرانسزچه‌دان ترجمه ايتدركن
مواليسى اوڭ‌گرتمەي اوزيچه كيچيرمشدر. «مه‌پريزون» نك توركچه‌سى «محبسلريم»
ديمەكدر.

غازيتاسيدر. «مميز» نك سياسى نسخه‌سندان آيرى هر هفته كوز-
لەرنى بالالار غازيتاسى شكلنده‌ده بر نسخه‌سى تارقاتيلار ايدى.
تربيه‌وى يازيلار وه توزلو تاپماجا (جوبجوك)لار بيلدن تولا بولغان
بو نسخه‌لار بالالارنى قزيقتيرش اوچون هر دفعه‌سنده باشقا
توسلو كاغذلارغا باسيلار ايدى. ياش مكتبليلرنك بو غازيتا يازيلارينى
تولاينا اوقويابيلشلەرى اوچون بر آراليق تاش باسماسيله وه
حركه‌لى اولاراق باسيب چيقاريلارسادا بو اصولنى آنجاق بيدى
نسخه‌ده تطبيق ايته بيلديلەر. چونكه بو حالده چيقارش غازيتا بها-
سيلى آرتيريب يوباردى. «مميز» نك بالالارغا قاراشلى نسخه‌سى
اوقوچيلارينك رغبتينى تيز قازاندى، باشلانغيچدا تورت صحيفه
باسيلار كه‌ن سوڭرالارى بوتن سكز صحيفه‌دا چيقاريب، هر دفعه-
سنده ايشقى كوروتوشينك ياقيشقليلقى وه مندرجه‌سينك بايلغى
جهتينكه مكن قادار اهميت بيريلمشدر. بوتون يازيلارى، آيينقسا
باشلانغيچ مكتبلەرى اصوللارينى تنقيدلەرى ياش بالالار آڭلايدر-
غان يه‌ڭگيل تيلده قلمغا آلينمشدر.

«مميز» ده‌ن سوڭرا، 1869 ده، چيقاريلغان غازيتا «بصيرت»
دير. امتيازينى آلياش ايشلەرى ايكى ييل جوزولغان بو غازيتانينگ
ايڭ معروف بر ورقه‌سيدر. بوڭگا او زمانى اوتكيور قلملى
آتاقلى محررلەر قاتناشقانلار. لەهلى قارسكى بو غازيتادا هم
«خيرالدين» امضاسيله ده‌گه‌رلى يازيلار يازمشدر(۲).

(۲) توركلەرنك اويغانيشندا وه عصرى تورموش قوروش ايشلەرنده يانى
فكرلى لەهلەرنك بويوك‌گه اثيرلەرى بولغان. بوڭى معروف جامعت خادملاريمزدان
ايشتكەنيمز كبى بو حقيقتنى توركيه آزلەرده‌ده اوچرالمز. مثلا ترق يللق مطبو-
عات ايسنه‌لكلەرينى قلمغا آلب ايكى جلدلك كتاب حالنده نشر ايتكان آتاقلى محرر-
لەردەن احمد احسان بيك خاطراتينك بر يرنده، «لهستاننك يازغالاندين زمان تور-
كيه‌يه التجا ايتكان وطنلارندان اوزاق قالان مشجيلەرده‌ن اولان مهندس بارانوفسكى
(Baranowski) چوق ده‌گه‌رلى بر آدام ايدى، اوزاماندا اولان — سى حيله‌لرينك
سانلام بولالارا كيريه‌سته بو ملتجى لعلى چوق يارديم ايتدى. مكتبده استانبولده‌گى

Abdulvahap Kara

تورك اوجاقلاری مرکز هیئتی نشریاتندان بولغان «تورك
یلی» (1928) نڭ تقویمنینك 308 نچی بیتنده آقچورا اوغلی یوسف
بك، «بصیرت» ایکه‌نی علی الدینك 1908 ده نشر ایتدیکی
«استانبولده یاقین عصرلق وقایع مهمه» دیگه‌ن رساله‌سینده 4 و 5 نچی
صحیفه‌لارنداقی یازیلارغا سویکه‌نیب، اصلاً قارسکی‌لك ملتداش
بولغان فریق مصطفی جلال الدین پاشانینك‌دا امضاسز سیاسی مقاله‌لاریله
«بصیرت» غازیتاسیغا قاتناشقانلیغینی قید ایتمشدر (*).

نشر ایتدیکی مهم مقاله‌لاریله تورك غازیتاچیلیغیندا اهمیتلی
اورون توتقان «بصیرت» نینك بویوکلك وه مندرجاتچا کینکه‌یب اولغا
یتیشی غازیتاچیلق تاریخندا آز اوچرایدورغان بر کیفیتکه باغلیدر.
اونکچون بو نوغری‌دادا برینچه سوز یازوب اوتوش آرتیقچا بولماس. بو
غازیتا چیقا باشلاغاندان بر ییل سوڭرا آلمان‌لا فرانسه اوروشی بولدی. بو
اوروش چاغی «بصیرت» آلمانلار طرفینی یاقلایدورغان یازیلار
تارقاتغانیدان او زمانغی آلمانیا باش وکیلی بسمارق (Bismarck) دان
مکافات اولاراق آلتون آقچه ایله بر ماڭ آلدی وه بو سوزیله
اولیه کیچیك بولغان حجمینی کینکه‌یتریب بوتونلای سیاسی بر
غازیتا شکلیگه کیلتیردی. (یتمه‌دی)

توقتاش اوغلی

ملکه مکتبنده) مراد بك، عبد الرحمن شرف افندی، رجائی زاده اکرم بك وه یوزل
قالدی میکاییل پاشاکبی بویوك خوجه (اوستاذ) لاردان اوگرندیکم نظری معلوماتکی
سیاسی تفتیش‌لاری، یاراولشکاندان وه لیسانس اوقورادیغی آچیقلی مقالار وه جنوبی
صحیفه‌لاریدی اوگرنه‌دیکیده داعما بر ایلك شکله چاوور یورده ده دیدر.

(„Matbuat Hatıralarım" 1. Cild S. 42. İstanbul 1930.)

(*) فریق مصطفی جلال الدین پاشا، لیساتی توتاریش قابیلیه کوره‌ن لهلی
1848 نچی ییلی قوزغالیشغا یاقندان قاتناشقان اه اصیلزاده‌لاردن قونستانتین بوزه
تسکی (Constantin Borzecki) دیر. بو قوزغالیش موفقیتسزلقا اوچرالاچ پوله‌نسکی
بر نیچه پولداشلاری بیلکه تورکیه‌گه سیغیناق مجبوریتنده قالدی. استانبولغا
کیلگاچ اسلامیتنی قبول ایتیب، شیخ الاسلام تاماندان مصطفی جلال الدین دیب آت
آلغان. تورکیه‌گه اورنیك ایکینجی یورتی دیب قاراغان مصطفی جلال الدین ارکان
حربیه میرآلای لاردان عمر پاشانینك قیزیله اولانیب، بر تورك مسلمان عائله‌سی او.

ملی تویغو وه ملی روح أولدوروله‌ه‌س

(باشی اوتکه‌ن سانده)

II.

«اولوغ روس شوویزمینك اوستینی یوخاراق آچمالی،
«قارا بوغازداغی بولشلار»

(«شورالار تورکمنستانی»نینك بو ییلغی 13 نچی ایون
سانیندان بر آز قیسقارتیلیب کوچورولدی.)

. . . .

. . . .

«... قارا بوغاز، تورکمنستان شورا جمهوریتینك آلتی ناحیه‌
ری‌دان بولالاردان بریدر. شو یرده‌ن بز سولقات آلماقدامز»،
«قارا بوغازدا له‌نین ملی سیاستی هیچ آلوب بارلمایدر. فرقه
همکارلاری اتفاقی وه باشقا اداره‌لر له‌نین ملی سیاستیکه هیچ اهمیت
بیرمه‌یدیلر. بر قارا بوغازدا تورکمه‌نلر، آورووپالیلار (روسلار) وه
قازاقلار آراسندا بولغان ملی دوشمانچیلقلارنك اوستینی آچماق
ایستیمیز. شورا اداره‌لری شو مسئله‌لرنی کوروب‌لرده اولار قولاق
قلاری یتقاب شو مسئله‌لرگه هیچ اهمیت بیرمه‌یدیلر....»
«قارا بوغازدا 4 مینگه‌دن آرتق ایشچی وه خدمتچی باردر.
شولرده‌ن 1725 کشی آورووپالی (روس) بولوب قالغانی (2300
قادار) تورکمه‌ن وه قازاقدر. زه‌مست آپاراتندا 147 آورووپالی
ایشله‌یدر، حالبوکه 8 گه یقین تورکمه‌ن وه قازاقلار تامانیدان اشغال
قیلنغان. زه‌مست آپاراتندا یرلی خلق آراسندا اوز آنا تیللارینده بیل

جاقی اورونب ... قلری حامده قلیه بو ایکنجی یورنیکه، باغ بر کیمی خدمتلاری قلا
(Les Turcs anciens et modernes) (*) اسکی وه
یاشلادی، 1860 ده نشر ایتدیکی
یدکی تورکلار» دیگه‌ن 302 صحیفه‌لق فرانسزچه اثریله تورکلیکنك تاریخنده شرفلی
بر اورون قازانمشدر. (بو فرانسزچه اثرینك عثمانلی ترجمه‌سی 1288 نچی سنه‌سی او-
چون چیقاریلغان «تورك ییلی» نینك 304—300 بیتلاریکه باقیلسین). تورکیه‌ده قلیجه
تورکلیك اوچون چالیشقان مصطفی جلال الدین پاشا بهات حاتیرندا ایکینجی یورتی
اولغوندا قیدا ایتمشدر. 1875 ده قارا طاغ محاربه‌سنده، فریق یعنی
(Divisiongeneral) رتبه‌سی حالیده ایکه‌ن، شهید توشمشدر.

Abdulvahap Kara

الخلق وه تربیه ایشلەرینی آلوب بارالق یرلی خلقدان آدام یوق.
آیماقلاردا قادرو لار سەقتورینك مدیری وظیفەسندە، قازاقلاردان بر
کە دولت بای اوغلی بار، اوکا هم آوروپالی اینجیلەر اطاعت
قیلمایدرلار. ثروت آیماقی یرلی احوال بلەن تانیش ایمەس،
آیماقلاردا کەتیش اوغلی یوقرووسکی اولوجیلك بولومی باشلوغی
وظیفەسندە ایشلەمەکدەدر، آدمینستراتیفە ترتیبی بلەن سورکون
ایتلگەن آداملار هم ایشلەمەکدەلەر. شخصیتی نامعلوم آداملار دە بار.
«تخمیناً 7-8 آی بوندان اول آوروپالی اینجیلەر بلەن قازاق
لار آراسندا کیچیککە بر توقوشما بولدی: بر قازاقنی اوردیلار.
بونە شو وقعەدەن بەزی بونلار آراسندا دوشمانچیلق اوسمەکدە.
اما یرلی ادارەلەر بو ایشکە اهمیت بیرمەدیلەر. آوروپالی اینجیلەر
هیئت قازاقلارنی اورادرلار ایدی. بوکون بر آدامنی، ایرتەن
ایکنجی برینی وە الخ اورار ایدیلەر. محلی ادارەلەر مانع بولماسلق
غایبنی کوروب آوروپالی اینجیلەر ایجیب مست بولوب قازاق
لارنك یانغا باروب اولارنی اورادرلار. آوروپالیلارنك قازاقلارنی
تاش تایاق بلەن اولکوتیچە اورغان وقتلاری‌دا بولغان. حتی اولار
کوچەکە چیقیب «قازاقلارنی اوریك، بو قویونلارنی یوق قیلماق
کیرەك» دیب قیقریشیب، قازاقلارنك اویلەرینی یاندیراردیلار.
قازاقلار میلیس ادارەسیکە باروب عرض قیلدیلار، میلیس ادارەسی
بو ایشنی تدقیق قیلیب روس اینجیلەری آراسندا بویوك روسیە
(«ویلیکودەرژاو») شوونیزمی بار دیب قرار چیقاردی. بو حقدە
مجلس چاقریلدی، ایشنی باسدی‌باسدی ایلە بیتردیلەر. دایون
ادارەلەری بونکلە قناعتلانوب یرلەریکە جوناتدیلار. کیلەچەکدە
شوونیزمغا قارشو هیچ بر توزلو چارە کورمەدیلەر وە حاضر هم
بو توغرودا هیچ بر ایش آلوب بارمایدرلار. بالعکس میتنغ چاقیرماق
وە بوردەدین، خاخلوف، کیراسیموف وە شەیباتوف اسملی تورت
روسنی قماقغا آلماقلا قناعتلاندیلار. قماقغا آلنغان روسلار «قماق

دان چیقاندان سونك قازاقلارنی اولدوروجەکلەرینی وە قازاقلارغا
قارشو کورەشەجەکلەرینی، بلدیردیلەر.
ایندی یاتیش مسئلەسنە کیچەیلك. آوروپالیلارنك یاتیش
حاللارینی قازاقلارنکی بلەن تنگلەشدیریب کورسەك دەرراو
تنگسزلکنك بارلغینی کورەمیسنك. آوروپالیلارنك جایلاری یاخشی
یەجەریلوب هەر بر کیرەکلك نرسەلەری بار. اما قازاقلار بولسا
یرتیق‌تیشیك اویلەردە یاشاماقدالار، اولارنك یاشاغان جایلاری
رطوبتلی آیانچلی بر حالدەدر، نە کرواتلاری، نەدە دوشەکلەری
بار وە نەدە ایشلەمەك اوچون مساعد شرائط قورولغان. اولك او-
نیکە اولارنی مسخرە ایتوب خورلایدلار. حتی قیشدا قازاق
اینجیلەرینە اوتون بیریلمەدی. عمومی یاتاقخانەدە یاتاوچی قازاق
لارنك حاللاری یرتیق اویلەردە، یاتاوچیلار تینگکەمەدە
یاتالماماقدەلار».
«اکردە قاپرا وە تیمر قازیق کارخانەلەرنیدە ایشلەوچی قازاق
لار حقیدە سویلەیەجەك بولساق، بو زاییولارداغی کارخانەلەرنك
قبایا پاراماس حاللارینی تصویر ایتمەککە سوز تاپا بلمەیمز.»
«ثروت آوروپالی وە قازاق اینجیلەرینکە بر کوز ایلە قارا-
مالی ایدی. اما ایشدە بو خصوصلار نظر دقتکە بولماقدادر. برنچی
نوبتدە آوروپالی اینجیلەرنی جای وە لوازمات بلەن تأمین ایتەدر-
لەر، اوندان سونکرا قازاقلارنی. آوروپالیلار بلەن بر یاتاق جایدا
یاتاوچی قازاقلار اورولماقدادر. یامان سوز ایشلەمە کیدەمن باشقا
یاخشی نرسە کورمەیدرلەر. آوروپالیلار اولارغا کوب آزار بیر-
مەکدەلەر. عمومی یاتاقخانەدەن 10-5 کیلومەتر اوزاقدا یاتاوچی
قازاقلارنك خاتونلاری آرقالاریدا سو تاشیماقدالار. ثروت آیما-
قی قازاق خاتونلارنك تورموش خصوصلارینی هیچ نظرغا آلمایدر
وە اولارنك ژنشلەرینکە هیچ بها بیرمەیدر. کون توغدار (شرق)
خاتونلارنی آزادلقغا چیقارماق مسئلەسی قارا بوغازدا توپەدن

Abdulvahap Kara

یاقدان چیقان‌ایقانی، بو یحشی عیاللار (خاتون‌قیزلار) آرقالارینی
بر بیچه یوللق یریوک جوله کله‌رده سو تاشیماقدالار.
واونلارنی نهایتده خورلاماقدالار، اونلارنی حیوان، قیریون
دیب آتاماقدالار. بر نیچه کیلومتر یول یوروب سو اوچون کیلگن
قزاق خاتون‌قیزلاری ایرلرده‌ن آشاماقا قادار سو آلیش نوبتده
تورماقدالار. برنچی نوبتده سوتی آوروپالیلار آلورلار، سوکرا
اونلارغا بیرمه‌کده‌لر. قایرا وه تیسز قازیق دایوللاریندا‌قی کلارخان
یه‌لرده هر تورلو یوقما کسه‌للار باردر، مثلا: یوقما کوز آغریقی
(ترا‌خوما)، وه‌نه‌ریکا (تناسل اعضالاری خاستالقلاری) وه باشقه
خاستالقلار.

«قازاقلارغا طبی یاردم بیرمه‌ك ایشی هم قطعیا یاراماس
حالدا، چونکه طبی یاردم اوّلا آوروپالیلارغا، سوکرا قازاقلارغا
بیریله‌در. حتی قازاقلارغا هیچ بر طبی یاردم بیریلمه‌یدر دیبده
ممکن...» «قارا بوغازدا لنین ملی سیاستینی کون دوغاردا کیچیرمه‌ك
وه قارا بوغاز پرولتارياتیغه بین‌الخلق تربیه‌سینی بیرمه‌ك مسئله‌سی
توبه‌دن یاددان چیقاریلمشدر». (ش. قولیه‌ف)

III.

بولشه‌ویکلر تورکستاندا یوقاریدا کوردیگیمز روشده یو-
روتوب تورغان فاحش سیاستلرینی تورکستانك اوزبکستان، قازا-
غستان وه باشقه قسملاریندا عینا تطبیق ایشه کده‌درلار. ساویت قازا-
غستاندا حکومت وه فرقه ناشر افکاری ساناقان «سوسیالدی قازا-
غستان» غازیتاسینك 22 نچی مای سانیداقی: «جاکه آول‌دی
جاکادان جارو کیره‌ك» سرلوحه‌لی مقاله‌سی سوزیمزنی اثبات
ایتوچی حسابسز دلیللرده‌ن بیرییدر. بو مقاله‌ده‌ن بر بولشه‌ویك-
لرنك قازاغستاندا آلاش اوردا‌چی — ملتچی، وطنپرور میو-
لرنك وجودیگه کیتیرگن اثرلرینی قوروتقاندان سوك، اینجا

بیچه‌لرینی اوز قویروقلاری آستیدا هم‌ده یاوز آتالارینی
یالغان تحصیلار تاماییدان یازیلغان، ترتیب ایتیلگن مکتب کتاب-
لاریگه سالوب تورغانلقلارینی کوره‌مز. قیزیل موسکوانك بو چیر-
کین سیاستیگه آلت بولوب تورکستاندان تاپیلغان سلطان یاز
اوغلی‌نك وظیفه‌سینی قازاغستاندا عایب نظر اسنده‌و دیگن ادیب
ـه کده‌دیر.

مثلا، آیماوت اوغلی یوسف بیك تامایدان یازیلغان، مو-
سوب اوغلی عاید «یولداش» قازاقلق آستیدا تورتیلیب تولوقو-
رولغان، قازاقستان «بیلم کیگه‌شی» طرفیدان مقبول کوروب
1930 نچی اوقو یلیندا برنچی باسقچ مکتبلر اوچون درسلك
اولاراق بیلگیله‌نگه‌ن وه قازاقستان دولت باسماخانه‌سنده 57 مینگ
عدد باسیلیب تارقاتیلغان بو «جاکا آول» درسلگی ایندی «اوچون
یاراماس» دیب تاپیلغان وه یوق قیلینغان! بوکا سبب اولاراق،
کتابی «تنقید» ایتوچی عایب نظر اوغلی بر نیچه پارچانی مثال
کیتیرگه‌ن. اونلاردان آق مهمله‌رینی توبه‌نده عینا کوچوره‌مز. «جاکا
آول»نك آق باشیدا معنه شو پارچا بار ایمش:

«— اوقو — بیلم
جانغا چیراق، اویلاساڭ
اویره‌نه‌نگ
ایزده‌ب کورسه‌ڭ، قویماساڭ
قوو اوته‌ردی،
بوو بولیگه‌دی، جیگه‌ر سال!
بابدا آلاربیگ.
قاو جاتاربیگ، تویماساڭ.»

بو پارچادان اوقوغا اوینده‌و (ترغیب)‌ده‌ن باشقا «یاراماسلق»
وه ساویت حکومتیگه قارشولق یوق ایکه‌نلکی آپ‌آچیق کوروروب
تورادر. فقط پارچا بونکله برابر بولشه‌ویك «ستجی» سپیك کوزیگه

قادالغان. چونکه اوندا «اوقوبیلمەنك کیرەکلکی ، سوسیالیزم قورولوشی وە سنفی کورەش» بلەن بالفعل باغلانماغان ایمش!..

«کەدەی دیگ باش باناسی» باشلقلی ایکنچی بر پارچادا یوقسوللنك ادبی تصویر ایتلگەن. ساویت سیستەمی وە اونك قورولوشی بزاوردلق سیاستی سایەسندە یاپیغا یوقسوللاشقان خلقنك بو حال شکایتینی «منجی» اوروتمز ، حتسز ئاپادر وە یوقسول اوینك جار حکومتی دوورندەگە بوندای بولغانلغینی ، ساویت حکومتی دوورندە ایسە یوقسوللار اوچون «یاخشی-یاخشی اویلار سالنماقدا» ایکەنلگینی یازادر. حالبوکە بولشەویك تنقیدچیسی یالغان سویلەیدر، یوقاریدا «شوبالار تورکمنستانی ، غازتەسندان قیسقارتیب کوچورولگەن مقالە هم اونك یالغانچیلغینی کورسەتەدر.

«کەدەی دیگ باش باناسی» (یوقسوللنك یاشایدرگەن اوی) قاراکز حاضردا قاندای ایکەن:

— باش باناسی جومات تنگ
آول دلك بر چیتدە
. . . .
ایچی پالچیق ، جیر اوچیك ،
مجرایغان آلاسا ،
ئەککەیەیگ ایریکسز ،
ایچینە ایتوب قاراساك ،
جانا اوزی تار ، آستی جیر
. . . .
اوی ایچندە آیتارلق
ایلیب آلار بویوم جوق ،
قیلغان ایمەس جارلق
هیچ کیمدیدە جیرەنچەك...»

عینی غازیتنك 21 نچی مای ساندا آمانجول اوغلی سەرسەن

دیگەن بریسینك «تیل بیلمینەدگی آلاش اورداچیلقغا قارشی» سرلوحەلی بر مقالەسی باسیلغان. بو مقالەدە آلاش اورداچیلار ئالمادان املا وە اصطلاح (آتاما) خصوصلارندا مطبوعاتغا کیرگزگەن اصلاحاتلاردان بحث ایتلیب ، دوسچەدەن آلینغان سوزلەرنك یرینگە خالص تورك وە خلق قاللدرغان سوزلەرنی کیرگزگەنلکلەرنی اوچون اولارنی «زیانکشلك» بلەن عیبلەیدر. مثلا «آلاش اورداچیلار» دوسچە قولاك (Кулак) یرینگە («موشتومزور» معناسندە) «جوان جودروق» ، «پرولەتاریات» یرینگە «ئەگیكچل» سوزلەرینی قوللانغانلار ایدی. «سوسیالدی قازاقستان»داغی ساویت املاچاجیلاری ایسە:

پرولەتاریات یرینگە «پورولیتاریەت» (پورولیتاریەت) دوسچە «پروکورور» (مدعی عمومی) یرینگە «پورکوریل» ، آدووقات (آدووقات = Avokat) یرینگە «آیگەکت» وە سائرە.... کەبی «بین الملل انقلابی» سوزلەر قوللانیب ، اوزلەرینی حقیقی لەنینچی ایتب کورسەتمەکچی بولادرلار. بوگا: «آحماقنی پاتر دیسەك ، چاقالای آیاغینی اوکا سوغادی» دەرلەر.

. . .

تورکیەنك ملتلەر ئویوشمەسیگە کیریشیگە

بولشەویکلەرنك قاراشی

بو یاقیندا ژەنەوەدە آچیلاجاق ملتلەر ئویوشمەسی عمومی توپلانیشیغا تورکیە جمهوریتی رسمی اعضا صفتیلە قاتناشاجاقدر. هەر قاندای نقطۀ نظردەن بولسا بولسون ، تورکیەنك بو ئویوشمەگە اعضا بولوب کیریشی تورکیە اوچون مثبت بر حادثەدر. بونکلە تورکیەنك بین الملل وضعیتی قوتلاناجاقدر.

اوزلەرینی تورکیەگە ایگ صادق «دوست» دیب تانیشماقغا اوروناغان بولشەویکلەر تورکیە جمهوریتنك ملتلەر ئویوشمەسیگە

Abdulvahap Kara

گېرىشىدەن شو قادار يازىلىپ دىلاركە، — تۈركستان تەبرىچە
تەبرىكلەيدە، — «آلجزايرلاردان آق ات كيريپ قارا ات چىقاالمىز»
موسقوا بولشەۋىكلەرى تۈركستان تۈركلەرى نظرىدە تۈركيە
جمهورىتىنىڭ وە بويوك غازىنىڭ اعتبارىنى توشورمەك مقصدىلە تۈر-
كستان غازىتالارىدا تۈركيە حكومتى علىھىدە عار تورلو اخبارلار
يازىب تارقاتماقدالار. تۈركستان غازىتالارىنىڭ ايڭ مهمى بولوب
تانىلغان وە عشق آباددا چىقادرغان «دوسچە» «تۈركمەنستانا اسكرا»
غازىتاسىنىڭ 6 نچى آوغوست سانىدا باسىلغان «تۈركيە — آلتون
وە دىپلوماسى تۈزى ايچىدە» باشلىقلى 400 سطر قادار اوزون بر
مقالە تۈركيە موفقىتىنگە بولشەۋىكلەرنىڭ قاراشىنى آچىقدان آچىق
كورسەتەدر. بو مقالەنىڭ برنچە جملەسىنى بو يردە عيناً ترجمە ايتەمز:

«... اينەمكدە، تۈركيە خارجى سياستىنىڭ انتقامى بردەن
بركە اوزگەردى. او، قوتىلاب (انگليز ليراسى) وە فرانقلار آرقا-
سىدان ژەنەۋەگە كېتىلدى. تۈركيە — «صلح» وە «مللەتلەر دوستلغى»
حققىندەغى ساختە سوزلەر آستىدا غارت، يانقولىق وە تەتبىق باشىرغان
«كوچلىلەر حقى» شرقىگە كوچىرلەرلى قول قىلغان دونيا ايمپە-
رياليزمى مركزى «مللەتلەر اويوشمەسى»گە كىردى.

تۈركيەنىڭ مللەتلەر اويوشمەسىگە كىرىشى اوننىڭ آرقاغا تايا
كېتىشى دىمەكدر...»

«... تۈركيە مللەتلەر اويوشمەسىگە كىردى. كمال پاشا طر-
فىدان ادارە ايتىلمەكدە بولغان تۈركيە بورژۋالى حكومتى ايڭ
يەنگىل يولغا توشوب كېتدى. بو حكومت اصلاحاتچىلق فعاليتىدا
كېڭ خلق كتلەسىنىڭ رفاهىنى كوتەرىش وە مملكتدە عمومى
خوجالقنىڭ انكشافىگە ابدلى بر اساس قورۇش يولىدا هيچ بر
اش ايشلەمەسدەن، اوز اصلاحاتىنىڭ پاياينى قوم اوستىگە تيكدى...»

«... تۈركيەنىڭ مللەتلەر اويوشمەسىگە كىرىشى، اوننىڭ فرانسوز
ايمپرياليست سياستى مجراسىغا توشوۋى دىمەكدر... بو حال تۈر-

كيەنىڭ بويوك دولتلەر قاتارىغا كىرمەك يولىدە كوچەيورىنى ايمەس،
اوننىڭ كوچسزلەنويىنى وە ملى ايكلىگىنى كورسەتەدر...»

بولشەۋىكلەرنىڭ بويلەك كەبى بلجيللەريگە تۈركستاندا «ايت
اوروشمەسە باشى آغرىيدر» ديرلەر.

ايران وە آفغانستاندا سىغىنغان تۈركستانلىلارنىڭ حالى

(مشهددەن آلغان مكتوبدەن)

اوتكەن يىل ايران حكومتى تۈركستاندان قاچيب ايرانغا
سىغىنغان توغانلارىمزنى چېگارەدەن 30 فرسخ ايچكەرىگە يىرلە-
شترمەككە قارار بىرگەن ايدى. بو قارارنى اىشكە آشىرىش تۈر-
كستانلىلارنىڭ قايغىلارنى اوستىگە قايغى بولدى. معلوم بولغانىغا قارا-
غاندا بولشەۋىكلەر آفغانستان چېگارەسىگە آيتقىنا سرخس اطرافىغا
عسكرى كوچلەر كېلتىرمەكدەلەر. ساۋىت حكومتىنىڭ بو حركتى
هەر كىمنى توشوندورمەكدە... شول ھافدا ايچىدە اندخويىدەن
آلغان خبرلارغا كورە، آفغانستاندا سىغىنغان تۈركستانلىلارنىدا
چېگارەدەن ايچكەرىگە يىرلەشترمەك اوستىدە اعلانلار تارقاتىلماقدا
وە بو حقدە تورلو سوزلەر يايلماقدادر. تقريباً اوچ يوز مىڭ اوىلك
تۈركستان مهاجرلارىنى خاطرىنى اوروقلارىدان قوزغالب، آفغا-
نستاننىڭ اوزاق يورجەكلەرىگە يېرلەشترىشنىڭ يورتداشلارىمزغا
قاندای بويوك خسارتغا اوتورەجەكىنى توشونوب ئىمە قىلىشنى بلمەي
حيرە بولماقدامز. بولشەۋىكلەر ظالمندان قاچيب چىققان باراۋىش
تۈركستانلىلارنىڭ فريادىنى تىڭلەوچىلەر يوقمو؟...

مشهد 30 ايول 1932

تۈركستان خبرلەرى

تۈركستان بازارلارىدا

ساۋىت ادارەسى يورتىمز تۈركستاننى اوزىگە لازم بولغان ارزاق
ايكىش امكانىدەن محروم قىلدى، اولكەمزنىڭ اوز خلقىمزغا تيوشلى

Abdulvahap Kara

بوتون بوغدای ییتیشدرگەن یەرلەری پاختاچیلیققا ئەیلەنتریلگەن. فقط
چار حکومتی طرفدان خلقیمزنیڭ قولدان ایگ اونوملی یەرلەرین
تارتیپ آلیپ اونقوزولغان روس مهاجرلەری گە بوغدای ایکمەگە
حقیقا ایگەدرلەر. بو روس مهاجرلەرینیڭ سانی ساویت آدارەسی
وقتیدە قات‌قات آرتیشدر. تورکستانداقی آچلیق حقیدە بولشه‌
ویکلەر هیچ بر نەرسە یازمایدرلار. یالغز مملکتدەن آلغان خصوصی
خبرلەردەن یورتیمزنیڭ دهشتلی آغر وضعیتینی بیلیپ اوتوروبمز.
تورکستان ساویت غازیتالاری صحیفەلەرندە بازار نرخلاری حقیدە
بعضاً کورونوپ قالغان قیسقاچا خبرلەر بو قورقومزنیڭ اوروینسز
بولماغانلقینی کورسەتەدر. بوگا تاشکند غازیتاسی «پراودا ووستو-
کا»نیڭ 24 نجی ایون ساندان آلغان توبەندەگی رقملاردا گواه-
لک بیرەدر: بر کیلوغرام (یعنی ایکی یاریم قاداق چاماسندا) کار-
توفل (یەر‌ئەنگی)نیڭ بهاسی 2 سوم. (اخطار: موسقوادا ایسە بر
کیلوغرام کارتوفل بر سوم). بر کیلوغرام مال ئەتی تاشکندنیڭ ییڭی
آقلیچ دهەسندە 8 سوم.

شونی‌دە نظردە توتماق لازم، کە بو نرخلار قولخوز بازار-
لاری، یعنی یالغز قولخوز محصوللاری ساتیلادرغان بازارلارغا
عائدر. اینَدی فەرغانە قولخوز بازارلارندان بر نیچە رقم کورسەتە-
ەیلک: «قیزیل کیتمەن» قولخوزی بازارغا کتیرگەن ئەتینیڭ بر
کیلوسینی 5 سومدان ساتقان. اوروکنی دانەلاپ ساتادرلار. 40
دانە اوروک بر سوم! بو، حقیقتاً «آخر زمان» (قیامت)نیڭ کیلگە-
نینی کورسەتەدر. 15 دانە یادرییک (خیار) بر سوم.

ساویت بازارلاری یالغز سوزدەگینە «سربست» آتالادر،
حقیقتدە ایسە هیچ بر یەردە هیچ بر تورلو سربست بازار یوقدر.
«ساودا سربستلگی»، آغیر سالوقلار (ویرگیلەر) بلەن یوقاتیلغان.
مثلا: بر چەلەک یاکە بر سەبەت میوە (یمیش)دەن 50 تیییندەن بر
سومغاچا، بر آرابا اوتوندان 2 سوم، بر یوداوتیدن 2 سوم (آلوچی

وە ساتوچی بر سومدان سالوق تولاشگە مجبور)، بر یود کومورچ
(برنچ)دەن 4 سوم سالوق آلادرلار. بونلاردا آغیر سالوقلار
آلینادر. مثلا: فەرغانەدە کاروان قیشلاقلی صادق آمان اوغلی اسمل
بر دهقاندان بازارغا کتیرگەن داغا سانیلماغان بر قاپ (8 یود
چاماسندا) اون اوچون 18 سوم(!) سالوق آلغانلار. تونی ییی
اسملی قولخوزچی بر خانودان بازارغا ساتماققا کتیرگەن سیگیری
اوچون 8 سوم سالوق آلغانلار.

اینَدی، ساویت قوئوپیراتیفلەرینیڭ تورکستانلیلارغا ساتادرغان
ماللارغا کیلەیلیک. شونی‌دە بیلمەک لازم، کە ساویت بازار-
لاری، یاخود ساویت آتالماشچا ئەیتکەندە «قولخوز ساوداسی» وە
«متقابل سودا» اساسندە تورولگەن؛ یعنی اوز محتیلیک محصولینی
ساتماق اوچون بازارغا کیلگەن قولخوزچی وە یاخود دهقان، او-
زیگە لازم بولغان هر تورلی ماللارنی قوئوپیراتیف دوکانلاریدان
ساتیپ آلا بیلمەیدر.

چاقیریملارچا اوزاقدان بازارغا کیلگەن دهقانلار یالاڭ
چاپاندان، چای، قند، کیر یومەک اوچون سابون کەبی کوندەلک
تیریکچیلیککە لازم بولغان نەرسەلەر طلب قیلادرلار. اوزبیک تورغ
(اوزبیکستان ساودا آدارەسی) ایسە اوبلارغا هر خیل عطرلەر،
بالالار اوچون بالاقسز شیم (آوروپاچا قیسقا شالوار)، خانونلار
اوچون آق چوراپ کەبی نەرسەلەر تکلیف ایتەدرلەر. بر قوئوپیرا-
تیف دوکاندا اوزبیکلەرگە 250 سوم بهاسیغا ایەگەدن تیکیلگەن
آوروپاچا خاتون پالتوسی تکلیف ایتمشلەر!...

تورکمەنستاندادا عینی حال حکمفرمادر. دهقانلیق تیریکلیگی
تیلمە‌گەدە وە: «کیم بیلیکلەنگەن مولجالدا پاختا تیرمەسە کوزلەری
اویوب چیقاریلاجاقدر» دیب («تورکمەنستان ایسکرا»نیڭ 7 نجی
ایون سانیغا باقلیس!) قورقوتوپ، پاختانیڭ سوڭ توپەمینی‌دە
تیریشگە مجبور ایتەگەدەلەر. بونگلەدە قاتیقتای، قولخوزلاردان

Abdulvahap Kara

مال کیریب بیرمک بهانه‌سیله آقچا تویلایدرلار. دالا مال بیرمیدیلار

مثلا: جارجوی منطقه‌سنده قولخوزچی دهقانلاردان هر چیل مال کیریب بیرمک اوچون 40 مینگ 122 سوم آقچا تویلاب آلغانلار. نیین ایتلگه‌ن وقت یتشیب، دهقانلار مال اوچون مراجعت ایتدیلهری زمان اونلار او قادار یاداماس، یوراقغا چیقاریلغان آیاق قیلارلاری (کفش-مسحی) تکلیف ایتکه‌نلر، که دهقانلار او آیاق قیلارلارینی آلیشدان تاریتقانلار... خواجه قاعده‌کی «تورکمه‌ن ساوداگر» شعبه‌سی قولخوزچی تورکمه‌نلرگه یاغی هر بیر جان (یوجیکم یاغ) ایله برابر مجبوری سوزنده وه نقد آقچاغا 3 مینگ سوملیق تجارت مالی آلغانلاری تقدیرده‌گه بیرمه کده‌لر.

«بهوزه کوچ» (یه کی کوچ) قولخوزی قولخوزچیلارغا مالی معه شو اولچاو بیلهن بیرگه‌ن: بیر معترنینگ 25 ده بیر (1/25) حصه‌سی گوزلمه (مانوفاتورا)، 10 غرامدان چای، 25 غرامدان سابون

بو رقملارنی داها توشه‌رلک قیلیب سویلهمک: بیر معترنینگ ییگرمه بیشده بیر حصه‌سی دیمک، بیر وه‌رشوک‌ده‌ن داها آز، یعنی ایکی بارماق ایه‌گلیکده بیر نه‌رسه، 10 غرام چای ایسه بیر قایناتیچدان آرتمایدر، 25 غرام سابون ایسه بیر دانه تاووق یوموتقاسیدان (تو-خومندان)دا کیچیکدر.

بو گا، دولت ناما‌دان قولخوزچی خلقنی بیر نکچیلیکنینگ ان ضرور نه‌رسه‌لهری بیلهن تأمین ایتیشنی بیرمه گه‌نلر.

اوقوتوچیلار تورموشی «سوسیالدی قازاغستان» غزته‌سی (9 ایول نومروسنده) «اوقوتوچیلار تورموشی تیز اوقالسین» اتاغی ایله بیر ایتدیلکی سعه‌یدن آلغان بیر خبرنا «چیگز تاو» بیش قاراغاشی آوودانلارغا اوقوتوچیلارنینگ 2 آیدر آزوق، 4 آیدان بهرلی آیلقلارینی آلما-دیقلارینی یازادر. او یازوینا قاراغاندا کوپ یرلرده اوقوتوچیلارغا کمسیتیش معامله ایتکه‌نلر. مثلا: اوقوتوچیلار یاش بالالارغا سوت

سوداب یارسالار، ساوداساتیق اداره‌لهری «آلدین بوزاولار تویسون، اوندان سونگ ایشه کنینگ کیلی کیلسه» دیب جواب بیرگه‌نلر. کوب-که بوندای قوپال معامله‌لر کوره‌گه‌ندن سونگ اوقوتوچیلارنینگ کوچیلیکی اوقوتوچیلیقنی تاشلاب باشقا یوموشلارگه کیتکه‌نلر. مثلا: چیگز تاو آوودانیدا 107 اوقوتوچیدان 57 گینه‌سی قالغان.

«آوودانینگ معارف بولومی، اوقوتوچیلار اتاقی اوقوتوچیلار تورموشینی توزاتو یولیدا هیچ قاندای چاره کوره‌ی توردیلر، توتگیچون ولایت تیکشیرو تومته‌سی «اوقوتوچیلارنینگ ایش حقلهرینی وقتیده تولاتیب توروش، اونلارغا آزوق یایلارینی منتظم بیریب‌یش وه مدنی تورموشلهرینی توزاتیش ایشلهرینی آوودان تیکشیرو تومته‌سیغا یوکله‌تیلسین».

«فرقه وه حکومتنینگ اوقوتوچیلار حقده‌کی بویروقلارینی بوزوچیلار، اوقوتوچیلارنی تویه‌ن توتوچیلار جوابگرلیککه تار-تیلسین» دیگه‌ن قرار چیقاریلغان.

درسلیکلهر بحرانی — «بیریل اوزبیکستان غازیتاسینینگ شو ییل 26 نچی ایولده چیققان نسخه‌سینده باسیلغان اوزبیکستان معارف تو-یسادی جوره‌که‌نف مقاله‌سنده، تورکستانینگ اوزبیکستان قسمیده‌کی برنچی باسقیچ مکتبلهر اوچون کیره‌کلی 300 کتابدان فقط 19 ینی، ایکنچی باسقیچ مکتبلهر اوچون کیره‌کلی 44 کتابدان ایسه آنچاق 4 ینی باسماخانه‌غا تاپشیریلغانلیقی یازیلمشدر. معارف قومیسا-ری جوره‌که‌نف تولالرنینگ بسه‌یکسزلیکی وه کتابلار تاپیلالماس اوچون یاغلانغان شرطنامه‌لارغا رعایه‌سزلیقدان آچیق بحث ایتکه‌نی کیبی درسلیکلهر معاشر لاش اوچون پول یوقلیغیدا آب آچیق سویله‌یدر. باسماخانه‌غا تاپشیریلغانلارنی سویله‌بیلگه‌ن بیر نیچه کتابینگ قایسی یلده ایتکه‌نلیکی حقده ایسه بیر سوز هم یازیلمایدر.

اوزبیکستانده مدنیت قورولوشی — اوزبیکستانینگ حال حاضر-

Abdulvahap Kara

18 تورکستانلیغا حکم

(بو سانداغی باش مقاله‌مزغا قاره‌لسین)

1918 نچی یل ایلول آیدا ایکی روس بولشه‌ویکینی اولدیردی، بهانه‌سیله عیبلی توتولغان 18 تورکمه‌ن توتقانلاردان 17 سی اوسته‌ده‌ن محاکمه اجرا قیلنغان. محکمه‌نینگ قرارینی بویاکوچوره‌مز:

«تورکمه‌نستان سوسیالیست ساوت جمهوریتی عالی محکمه‌سی:

1) یوداق مراد اوغلی، قوربان قولی یوداق، بکلی تاغان، معاله بابا، عوض اولیا قولی، بشیم میدانلی، آتا قاراتما وه آتابای جاردی — جمعاً 8 کشینی ایکینه‌ر یلدان حریتده‌ن محروم وه فقط اوکتوبر انقلابینینگ اون یللیغی مناسبتیله اعلان قیلنغان عمومی عفو بوینچه قاماقدان آزاد قیلینسا، 2) دوردی الله نظر ایله جاری اوغلی قوربانی 5 شه‌ر یلغاچا، آغا خان باقی، آلتی میدانلی وه آتا عوض کیلدی‌نی 6 شه‌ر یلغاچا، آتا محمد نورمه‌تی ایسه 7 یلغاچا حریتده‌ن محروم ایتوب لاگه‌ر (مجبوری ایش ایشله‌یله‌دیرگه‌ن قاماق یری) گه یوللاتسا، 3) عاشور میدانلی، الله نظر مراد گه‌ر اوغلی وه شیرلی تاغان‌نی اولوم جزاسیغا وه مال، ملکلارینی حجز ایتشکه حکم قیلادر.»

«عالی محکمه، الله نظر مرادگه‌ر اوغلی ایله شیرلی تاغانغا اولوم جزاسینی بو کونلکی کونلده تطبیقنی موافق کوره‌دی، اولوم جزاسینی هه‌ر بیری اون یلدان حریتده‌ن محروم قیلیش وه غینی زمانده مال وه ملکینی حجز ایتش هم لاگه‌رگه یوللاشنی قرار قیلادر. حکم قطعیدر وه هیچ اعتراض قبول قیلنمایدر.»

(«تورکمه‌نستان ایسکرا»، 9 نچی آوغوست).

دانی 8548 باشلانغیچ مکتبلرنی اوقوتوچیلارینینگ یوزده بیری عالی تحصیل کورگه‌ن، یوزده 26 سی اورتا وه یوزده 72.5 ی ابتدائی تحصیل کورگه‌ن ایمش.

ایکینچی باسقیچ، دیمه‌ک اورتا مکتبلرده‌گی معلملرنینگ یوزده 15 ی عالی تحصیللی، یوزده 74 ی اورتا تحصیللی وه یوزده 11 ی ابتدائی تحصیللی ایمشلر.

بو رقملارنی سویله‌گه‌ن اکرام اوغلی اکمل افندی، ابتدائی تحصیللی معلملرنینگ اورتا مکتبلرده قالایچا معلملک ایته بیله‌گه‌نلیکلارینی عائد بر آنگیز هم کیبرمه‌گه‌ن.

ساوت معلملری بیلیمینینگ آزلغیدان شکایت ایتکه‌ن اکمل اکرام اوغلی بو معلملرنینگ موسقوا دیکتاتوراسی اوچون قلیب ورغان «حلال خدمتلری»نی تقدیر ایتشدر. مانه شو «خدمتلری» اوچون خلق معلملرگه بر یل ایچیده 14 تابقیر هجوم ایتیب، اولاردان 7 سینی اولدورگه‌ن ایمش. («پراودا ووستوکا»، 3 آو)

تیمیر یول قضالاری — 1932 نچی یلنینگ برنچی یاریمیدا اورتا آسیا (قیزیل سوساتکندواوره‌نبورغ) تیمیر یولیدا کوب قضالار بولدی. نتیجه‌ده 160 لوقوموتیف، 676 واغون ایشده‌ن چیقدی وه 14 کیشی اولدی. شو قضالار سایه‌سیده 704 ساعت بوشغا کیتدی. تیمیر یول بو قضالاردان 700 مینگ سوم ضرر کوردی.

(«قیزیل اوزبیکستان»، 16 ایول 1932).

آتیب اولدوروشکه حکم ایتلکه‌نلر — اوتکه‌ن یلنی ایکین محصولاتیغا خیانت ایتکه‌نلیک بیلان عیبله‌نیب، تاشکند یاقیندا‌گی به‌گی قورغان قیشلاق قولخوزی اداره‌سی اعضالاری محکمه‌گه بیریلکه‌نلر ایدی. ساوت محکمه‌سی 4 کیشینی آتیب اولدوروشکه، 11 کیشینی اوزون سورگونلو قاماققا حکم ایتشدر.

(«پراوده‌شیه غازیتاسی 25 آوغوست 1932).

(«تورکستان خبرلری» نینگ دوامی تابانینگ 3 نچی بیتیده)

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin SO 36
Druck: [illegible] G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

Abdulvahap Kara